

The Gleaner

Vol 25 (2005)

In Memoriam of Philippos Iliou

Ανεκπλήρωτα εκδοτικά σχέδια, 1811-1821. Οι μαρτυρίες του προεπαναστατικού τύπου

Εμμ. Ν. Φραγκίσκος

doi: [10.12681/er.39](https://doi.org/10.12681/er.39)

To cite this article:

Φραγκίσκος Ε. Ν. (2005). Ανεκπλήρωτα εκδοτικά σχέδια, 1811-1821. Οι μαρτυρίες του προεπαναστατικού τύπου. *The Gleaner*, 25, 173-199. <https://doi.org/10.12681/er.39>

ΑΝΕΚΠΛΗΡΩΤΑ ΕΚΔΟΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ, 1811-1821

Οί μαρτυρίες τοῦ προεπαναστατικοῦ τύπου

Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΕΡΓΑΣΙΑ ΕΡΧΕΤΑΙ νὰ τακτοποιήσει μιὰ παλαιὰ ἐκκρεμότητα, ἀπὸ τὶς πολλὲς ποὺ μένουν πρὸς διευθέτησιν ἀπὸ τὸ παρελθόν, σχετιζόμενη μὲ τὴν παρουσία τῆς ἐκδοτικῆς παραγωγῆς τῶν Ἑλλήνων στὶς σελίδες τῶν ἑλληνικῶν περιοδικῶν τὴν προεπαναστατικὴ δεκαετία. Μιλώντας γιὰ τὸ θέμα πρὶν ἀπὸ χρόνια σημείωνα μεταξὺ ἄλλων:¹ «Κλείνω τὸ κεφάλαιο αὐτὸ [ἀναφορικὰ μὲ τὶς μεθοδεύσεις τῶν ἐκδοτῶν τῶν περιοδικῶν γιὰ τὴν προβολὴ τοῦ νεότερου λόγιου βιβλίου καὶ τὴ γνωριμία τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ μαζί του] μὲ τὴν ὑπόμνησιν μιᾶς μεγάλης ομάδας ἀναγραφῶν, ποὺ εἶτε ἐπίσημα, μὲ τὴ μορφή ἐνυπόγραφων ἀγγελιῶν — πρόκειται τότε συνήθως γιὰ ἀναδημοσίευσιν τυπωμένων ἤδη φυλλαδίων—, εἶτε ἀνεπίσημα, μὲ τὴ μορφή κάποιας διοχετευμένης εἰδησιῆς, ἀφοροῦσαν ἐκδοτικὰ σχέδια, γιὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν ὁποίων γίνεται ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερόμενους ἐκκλήσιν στὴ χρηματικὴ συνδρομὴ τῶν φιλομουσίων. Ἔχω καταμετρήσει 120 τέτοιες διαφορετικὲς ἀναγγελίαι γιὰ ἐκδοσὴ πρωτότυπων ἔργων ἢ μεταφράσεων, οἱ μισὲς περίπου ἀπὸ τὶς ὁποῖες παρέμειναν τελικὰ ἀπλὴ πρόθεσιν τῶν ἐπίδοξων ἐκδοτῶν² γιὰ λόγους ποὺ ἄλλοτε τοὺς ἀποκαλύπτουν οἱ ἴδιοι καὶ ἄλλοτε μᾶς ἀφήνουν νὰ τοὺς ἐννοήσουμε. Ἄν σ' αὐτὰ προσθέσουμε καὶ τὶς “προειδοποιήσεις” μὲ τὶς ὁποῖες ζητοῦσαν νὰ ἐξασφαλίσουν ἓνα εἶδος προτεραιότητος καὶ ἀποκλειστικότητος γιὰ τὸ ἔργο ποὺ ἐτοίμαζαν νὰ ἐκδώσουν καὶ ν' ἀποτρέψουν ἔτσι σπατάλη δυνάμεων γύρω ἀπὸ τὸ ἴδιο ἀντικείμενον —συνήθεια ποὺ τὴν ἐνθάρρυναν καὶ τὰ ἴδια τὰ περιοδικὰ, ἀλλὰ ποὺ δὲν ἔμεινε κάποτε χωρὶς ἀντιδράσεις—, πρέπει νὰ θεωροῦμε εὐτύχημα ὅτι ὁ πλοῦτος αὐτὸς τῶν μαρτυριῶν γιὰ τὴν ὁρμὴ πρὸς ἐκδοσὴν, φαινόμενο χαρακτηριστικὸ τῆς δεκαετίας πρὶν ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα τοῦ '21, ἀποθησαυρίστηκε στοὺς πιὸ ἐγκυ-

1. «Ἡ εὐρυχωρία τοῦ βιβλίου: ἀπὸ τὴν καταγραφή τῶν ἐκφάνσεών της στὰ ἑλληνικὰ προεπαναστατικὰ περιοδικὰ (1811-1821)», *Τὸ βιβλίον στὶς προβιομηχανικὲς κοινωνίες. Πρακτικὰ Ἀ' Διεθνoῦς Συμποσίου ΚΝΕ/ΕΙΕ*, Ἀθήνα 1982, σ. 149-50.

2. Μιὰ τροποποίησιν τῶν ἀριθμητικῶν δεδομένων τῶν ἐκδοτικῶν σχεδίων: συμποσούνται σὲ 130 καὶ ἡ ἀναλογία πραγματοποιημένων καὶ ἀνεκπληρωτῶν εἶναι 2 πρὸς 3.

ρους φορεῖς δημοσιότητας, ὅπως ἦταν τὰ προεπαναστατικὰ περιοδικά).

Καὶ ἂν γιὰ τὶς ἐκδοτικὲς ἐξαγγελίες ποὺ εἶχαν αἴσια ἔκβαση ὁ Φίλιππος Ἥλιος στὸν πρῶτο τόμο τῆς μνημειώδους *Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας τοῦ 19ου αἰώνα* (1997) μερίμνησε νὰ περιλάβει, σχολιάζοντας τὰ οἰκεία λήμματα, τὶς κάθε εἴδους πληροφορίες τῶν περιοδικῶν, στὴν παρούσα δημοσίευση καταγράφονται τὰ ἐκδοτικὰ σχέδια ποὺ ἔμειναν τότε ἀνεκπλήρωτα — τουλάχιστο μέσα σ' ἓναν εὐλογο χρονικὸ ὀρίζοντα — μολονότι τὶς περισσότερες φορὲς οἱ ὑπεύθυνοι γιὰ τὴ διεκπεραίωσή τους συγγραφεῖς, μεταφραστές ἢ ἐπιμελητές, ἐπόνυμοι καὶ ἀνώνυμοι, ἔμοιαζαν νὰ νιώθουν αὐτοπεποίθηση γιὰ τὴν ἔκβαση τοῦ προγραμματισμοῦ τους, ἀφοῦ προσδιόριζαν ἔστω καὶ κάπως ἀόριστα τὸ χρόνο ἔναρξής καὶ, ἐνίοτε, λήξης τῶν τυπογραφικῶν ἐργασιῶν, τὸν ἀριθμὸ τῶν τόμων καὶ, σπανιότερα, τῶν σελίδων τους, τὴν τιμὴ, συνδρομητικὴ καὶ ἀγοραία, στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἐξωτερικόν, ἀκόμη καὶ τὸν τύπο δεσίματος τῶν ὑπὸ ἐκδοσὴ βιβλίων. Ἡ ὑπόθεση ὅτι ὀρισμένα ἀπὸ αὐτὰ μπορεῖ νὰ ἐκδόθησαν τελικὰ ἀλλὰ νὰ διαφεύγουν τὴν ἔρευνα ἔχει ἐλάχιστες πιθανότητες νὰ ἐπαληθευτεῖ.

Πρέπει ὅμως νὰ ἐπισημάνουμε κάποιους ἀποκλεισμοὺς ποὺ χαρακτηρίζουν τὴ δημοσιεύμενη ἐδῶ βιβλιογραφικὴ συναγωγὴ. Πρῶτον, τὰ ἀπαριθμούμενα σ' αὐτὴν ἐκδοτικὰ σχέδια, μὲ τὴ μορφή εἴτε προκηρῆξεων εἴτε ἀπλῶν πληροφοριῶν, ἀφοροῦν καὶ μόνο νέες ἐκδόσεις. Ἀνατυπώσεις παλαιότερων ἔργων ποὺ δὲν πραγματοποιήθηκαν³ ἢ συνέχειες ἐκδοτικῶν σειρῶν ποὺ διακόπηκαν⁴ ἀλλὰ καὶ ἀνυλοποίητα σχέδια σχετικὰ μὲ γεωγραφικὸς χάρτες⁵ ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὴ συναγωγὴ. Καὶ δεύτερον, στὴν ἐνότητα μὲ τὴν περιγραφή καὶ τὰ σχόλια τοῦ περιεχομένου τῶν εἰδήσεων, ἔχει παραλειφθεῖ κανονικὰ ὅποιαδήποτε ἀναφορὰ — σὲ ἀντίθεση μὲ τὰ σημεῖα γνωστοποίησης τῶν ὑλικῶν προδιαγραφῶν τῶν ἐκδόσεων — στὸ θεωρητικὸ του μέρος ποὺ συνήθως ἀποτελεῖ τὸ σκεπτικὸ τῆς ἐπιλογῆς τοῦ ἐτοιμαζόμενου πρὸς ἐκδοσὴ ἔργου ἀποκαλύπτοντας τὰ κίνητρα, τὴ φιλοσοφία, τὸ γνωστικὸ ἐπί-

3. Βλ. π.χ. τὶς περιπτώσεις τῆς μετάφρασης τοῦ *Νέου Ρομπινσὸν* τοῦ J. Campe ἀπὸ τὸν Κ.Δ. Μπέλλιο (1819) — ἀ' ἐκδ. 1792 — καθὼς καὶ τῆς *Ἑγκυκλοπαιδείας ἐλληνικῶν μαθημάτων* τοῦ Στεφ. Κομμητᾶ (1820) — ἡ α' ἐκδοσὴ τοῦ 1812-14 ἀνατυπώθηκε τελικὰ τὸ 1839-40.

4. Ὅπως π.χ. συνέβη μὲ τὶς ἐκδόσεις τῆς *Οἰκονομίας* (1816) τοῦ Δ.Π. Γοβδελά, τοῦ *Λεξικοῦ Κιβωτός* (1819), τῆς *Καθολικῆς Ἱστορίας* τοῦ Σπ. Κονδοῦ (1819), τοῦ *Ἑλληνικοῦ Πανθέου* τοῦ Χαρίσιου Μεγδάνη (1812) κ.ἄ.

5. Π.χ. μὲ τὴν ἐκδοσὴ χάρτη τῆς Πελοποννήσου σχεδιασμένο ἀπὸ τὸν Barbicé du Bocage (1816).

πεδο και τὸ βαθμὸν κατανόησης τῶν ἀναγκῶν τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητας ἀπὸ μέρους τῶν ἐπίδοξων ἐκδοτῶν.

Πρέπει ἐπίσης νὰ διευκρινιστεῖ ὅτι, ὅπως θὰ φανεῖ παρακάτω, οἱ περισσότερες ἀπὸ τὶς ἐκδοτικὲς αὐτὲς εἰδήσεις, ποὺ δὲν εὐτύχησαν γιὰ διάφορους λόγους (ἔλλειψη τῶν ἀναγκαίων συνδρομῶν, προσωπικῶν οἰκονομικῶν καὶ ἄλλων δυσκολιῶν, γεωγραφικῶν ἀποστάσεων, πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν ἀναστατώσεων κλπ.) νὰ μετασχηματιστοῦν σὲ τυπογραφικὸ προϊόν, δὲν εἶναι ἄγνωστες στοὺς βιβλιογράφους καὶ τοὺς ἱστορικοὺς τοῦ βιβλίου, τῆς παιδείας καὶ τῶν ἐπιστημῶν.⁶ Ἐδῶ ἀπλῶς παρέχεται ἡ εὐκαιρία καὶ ὁ χῶρος νὰ παρουσιαστοῦν συγκεντρωτικὰ, καὶ αὐτὴ ἡ συναγωγή ἀσφαλῶς θὰ ἀποκτήσει μεγαλύτερη σημασία ὅταν συμπληρωθεῖ καὶ μὲ τὰ ἀνέκδοτα ἔργα, πρωτότυπα ἢ μεταφράσεις, τῆς ἴδιας περιόδου — ἀλλὰ καὶ τῶν προγενέστερων καὶ μεταγενέστερων —, ὅσων τουλάχιστο τὴν ὑπαρξὴ γνωρίζουμε ἀπὸ ἄλλες πηγές.

Τρεῖς ἀκόμη τελευταῖες παρατηρήσεις γιὰ τὰ περιεχόμενα τοῦ παρατιθέμενου πιὸ κάτω πίνακα. (α) Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπώνυμους ἐπίδοξους ἐκδότες τῶν ἀναγραφόμενων ἔργων εἶναι ὀνόματα ποὺ μὲ τὶς ἐκδοτικὲς δραστηριότητές τους τὰ ἴδια αὐτὰ χρόνια καὶ νωρίτερα συνήργησαν στὴ διείδυση τοῦ λόγιου βιβλίου στὴν ἐλληνικὴ βιβλιαγορά (Κ. Κούμας, Δ. Φιλιππίδης, Β. Λέσβιος, Ν. Βάμβας, Γ. Σακελλάριος, Γ. Ζαβίρας, Κ. Βαρδαλάχος, Κ. Νικολόπουλος, Α. Σταγειρίτης, Π. Κοντός, Γ. Ρουσιάδης, Δ. Πύρρος, Π. Ἡπῆτης, Ν. Κεφαλάς, Σ. Κονδός, Κ. Ἐλαιῶν, Γ. Κλεόβουλος, Π. Ἰωαννίδης, Μ. Μπούατζής). (β) Οἱ τίτλοι καλύπτουν θεματολογικὰ ὅλο τὸ φάσμα τῶν ἐνδιαφερόντων ποὺ ἀναπτύχθηκε μὲ τὴν ὄθηση τῶν ἰδεῶν τοῦ Διαφωτισμοῦ καὶ ποὺ ἐκφράστηκε στὶς ἐκδοτικὲς ἐπιλογές τῶν ἐλλήνων λογίων τὴν προεπαναστατικὴ εἰκασαετία: ἀρχαιογνωσία, ἱστορία, φιλοσοφία, ἐπιστῆμες, ἐγκυκλοπαιδισμός, λογοτεχνία, παιδαγωγία - κοινωνικὴ συμπεριφορά, γλωσσομάθεια κλπ., μὲ τὸν τομέα τῶν ἐπιστημῶν (μαθηματικά, φυσικὴ, φυσικὴ ἱστορία, γεωγραφία, κοσμογραφία, ἱατρικὴ, χημεία, βοτανικὴ, ὄρυκτολογία) νὰ διεκδικεῖ 24 τίτλους, τῆς ἱστορίας (γενικῆς καὶ τοπικῆς, συμπεριλαμβανομένης τῆς ἀρχαιολογίας καὶ μυθολογίας) 15, τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς γραμματείας 9, τῆς ἀφηγηματικῆς λογοτεχνίας καὶ ποίησης 7, τῆς παιδαγωγίας 5 κ.ο.κ., χωρὶς νὰ ὑπολογίζονται τὰ ἔργα ἐγκυ-

6. Βλ. ἐδῶ τὴν ἐνότητα Π. Ὁ Φ. Ἡλιὸς ἔχει ἐπίσης προαναγγελεῖ τὴν ἐκδόση τῶν Ἄγγελιῶν ποὺ κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὸν 18ο αἰώνα ὡς τὸ 1850, *Ἑλληνικὴ Βιβλιογραφία 19ου αἰώνα*, σ. μστ, σσμ. 15

κλοπαιδικού χαρακτήρα όπου διαπλέκονται περισσότεροι του ενός από τους παραπάνω τομείς, και (γ) Μεγάλος αριθμός των αναγραφών, περίπου οίμισές (35), ανήκουν στην κατηγορία των μεταφράσεων από ξένες γλώσσες (κυρίως από γαλλικά και γερμανικά),⁷ ένα φαινόμενο που άρχισε να κορυφώνεται τις δύο πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, χωρίς και εδώ να σημαίνει ότι και τα ως πρωτότυπα εμφανιζόμενα έργα δεν βασίζονται σε ξενόγλωσσες πηγές, καθώς άλλωστε το μαρτυρούν οι ίδιοι οι συγγραφείς τους στις άγγελιες. "Ας προστεθούν τέλος και οι 8 ένδογλωσσικές παραφράσεις-μεταφράσεις, πεζές και έμμετρες, κειμένων της αρχαιοελληνικής γραμματείας, μια τάση διαδεδομένη επίσης την ίδια περίοδο.

Σε ποιό βαθμό άραγε τα ποσοτικά και ειδοιοιικά δεδομένα που προκύπτουν από τον πίνακα των έκδοτικών σχεδίων θα άλλαζαν, έφόσον είχαμ εύοδωθει τα τελευταία, τους στατιστικούς δείκτες της ελληνικής βιβλιοπαραγωγής, όπως τους έχει απεικονίσει διαγραμματικά για τα «χρόνια της άκμης του Νεοελληνικού Διαφωτισμού» ό Φ. Ήλιού στην είσαγωγή της Έλληνικής Βιβλιογραφίας του 19ου αιώνα; Είναι φανερό ότι και λόγω του όγκου τους, της θεματικής πολυμορφίας και της σύνδεσής τους με ό,τι κυκλοφορούσε έκδοτικά στη φωτισμένη Ευρώπη, θα διαμόρφωναν ασφαλώς μια πιό βελτιωμένη ποσοτικά και ποιοτικά εικόνα των κατακτήσεων και προόδων του νέου ελληνισμού στο χώρο του νεωτερικού βιβλίου λίγο πριν από την εθνική του απελευθέρωση.

7. Θέλω και από εδώ να εύχαριστήσω τον ιστορικό κ. Γιάννη Κουμπουρή, που με τις γνώσεις του στην πρόσβαση σε καταλόγους και βιογραφικές συλλογές μεγάλων βιβλιοθηκών μέσω του Διαδικτύου με βοήθησε να ταυτίσω συγγραφείς και τίτλους ξενόγλωσσων έργων που χρησίμευσαν ως βάση των μεταφράσεων.

Ι. Η ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΕΚΔΟΤΙΚΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΤΟΥ ΠΙΝΑΚΑ

Β' στήλη: ΑΓΓ=Άγγελία, ΔΗΛ=Δήλωσις, ΕΙΔ=Εϊδήσις, ΕΙΔΠ=Εϊδοποίησις, πλφ = πληροφορία, ΠΡΔ= Προειδοποίησις, ΠΡΚ=Προκήρυξις

Ε' στήλη: ΑΘ =Άθηνᾶ, ΕΤ=Έλληνικός Τηλέγραφος, ΚΑ= Καλλιόπη, ΛΕ=Έρμῆς ὁ Δόγιος, ΜΟ= Μουσεῖον, ΦΤ= Φιλολογικός Τηλέγραφος

ΣΗΜ. 1. Ἡ κατάταξη τῶν λημμάτων ἔγινε με βάση τὸ ἔτος τῆς πρώτης καταχώρισής τους στὰ περιοδικὰ. 2. Οἱ ἀριθμοὶ μετὰ τὸ χρόνο ἐκδόσεως τῶν περιοδικῶν παραπέμπουν στὶς σελίδες ἢ τίς στήλες τους. 3. Οἱ τίτλοι τῶν μεταφράσεων (=μτφρ.) ἀναγράφονται στὸ πρωτότυπο μόνον ἐφόσον παραδίδονται ξενόγλωσσα στὸ κείμενο τῶν «Εἰδήσεων», ἐνίοτε ἀμυβαῖα μετὸν ἐξελληνισμένο τίτλο.

1	ΕΙΔ	Φιλογενής, Κωνπολιη	Ἰλιάδος Παράφρασις (πεζή), 2 τ.	ΛΕ 1811, 19-23, 145	
2	πλφ	Σπουδαστής, Φλωρεντία	Θεοφράστου Περί φυτῶν ἱστορίας- Περί φυτικῶν αἰτιῶν, 2 βιβλία	ΛΕ 1811, 100-101	
3	πλφ	»	»	Βοτανικῆς στοιχεῖα	ΛΕ 1811, 101
4	ΔΗΛ	Κων. Κούμας, Σμύρνη 20.1.1811	[L.M. Chaudon - A.F. Delandine], Ἱστορικὸν Λεξικὸν (μτφρ.), 10 τ.	ΛΕ 1811, 151-52, 312, 364	
5	πλφ	Ν. Σάββα (Πίκολος), Βουκουρέστι	[J.J. Rousseau], Αἰμίλιος (μτφρ.)	ΛΕ 1811, 158	
6	πλφ	Μέλη Φιλ. Ἐταιρείας Βουκουρεστίου	L.P. Anquetil, Καθολικὴ Ἱστορία (μτφρ.), 12 τ.	ΛΕ, 1811, 158-59, ΚΑ 1820, 83	
7	πλφ	Φιλογενής	[Fr. Noël ?], Μυθολογικὸν Λεξικὸν (μτφρ.)	ΛΕ 1811, 312	
8	πλφ	Γεώργ. Ζαβείρας	Θέατρον Ἑλληνικὸν ἢ Νέα Ἑλλάς	ΛΕ 1811, 387-88	
9	πλφ	Ὅμογενής	A.H. Wandelaincourt, Παιδαγωγία εἰς χρῆσιν τῶν νεανίδων καὶ μειρα- κίων (μτφρ.), 6 τ.	ΛΕ 1812, 68	
10	ΕΙΔ	Ἀνώνυμος [Δ.Ν. Ἰσχε- ντέρης:], Κωνπολιη 24.12.1811	J.C. Royou, Βυζαντινὴ Ἱστορία (μτφρ.), 4 τ.	ΛΕ 1812, 81-85	

11	ΠΡΚ	Διον. Πύρρος	[A.G. Werner], Στοιχειώδης Ὀρυκτογνωσία (μτφρ.), 2 τ.	ΛΕ 1812, 225-27
12	ΕΙΔ	Ἀνώνυμος, Κωνπολη 10.10.1812	[Et.Fr. Lantier], Περιηγήσεις τοῦ Ἀντήγορος εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ Ἀσίαν (μτφρ.), 3 τ.	ΛΕ 1812, 349
13	[ΠΡΚ]	Δ.Π. Γοβδελάς	Ὀδοὺς Γεωγραφίας, Μαθηματικῆς, Φυσικῆς, Πολιτικῆς καὶ Ἱστορικῆς, 8 τ.	ΕΤ 1812, 335-36
14	πλφ	Γεώργ. Σακελλάριος	[J. P. de Bougainville ?], Περί τῶν ἀρχαιοτήτων τῆς Ἑλλάδος (μτφρ. :) 10 τ.	ΕΤ 1813, 140
15	ΠΡΚ	Βενιαμίν Λέσβιος	Φυσικῆς πραγματεία	ΕΤ 1813, 532
16	ΠΡΚ	Κων. Βαρδαλάχης [Κωνπολη]	Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου συγγράμματα, 10 τ.	ΛΕ 1814, 55-58
17	ΕΙΔ [=ΠΡΔ]	[Γ. Αἰνιάν, Κων. Γ. Σοῦτσος], Κωνπολη	G.L.L. Buffon, Φυσικὴ Ἱστορία (μτφρ.), [10 τ.]	ΕΤ 1815, 64
18	πλφ	Ἰωάννης Σελεπήης, Χίος	L.B. Francoeur, Καθαρὰ Μαθημα- τικὴ (Cours complet de Mathéma- tiques pures) (μτφρ.)	ΕΤ 1816, 44, ΛΕ 1816, 222
19	πλφ	Κων. Νικολόπουλος	Ὁμήρου Ἰλιάς	ΕΤ 1816, 418
20	ΑΓΓ	Πέτρος Ἠπήτης	Περὶ εὐλογιῶν	ΛΕ 1816, 291
21	»	»	Περὶ εἴδη ὑγιῶς, ἀσθενοῦς καὶ νεκρᾶς καταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου	ΛΕ 1816, 291
22	ΕΙΔ	[Πλάτων Φραγκιάδης, Σπ. Βαλέτας, Γ. Αἰνιάν, Κων. Οἰκονόμος], Κωνπολη	Πλουτάρχου Βίων Παραλλήλων Παράφρασις	ΛΕ 1816, 303-305, 301-302, ΚΑ 1820, 93-96
23	ΠΡΚ	Π. Βελλαράς, Βιέννη 14.12.1817	Βοτανικὴ, 2 τ.	ΛΕ 1817, 28-29, 52
24	ΑΓΓ	Ἀνώνυμος, Ὁδησὸς 22.2.1817	Abbé Barthélemy, Περιήγησις τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος (μτφρ.)	ΛΕ 1817, 148-49, 406-411, 596, ΦΤ 1818, 209-216

25	ΠΡΚ	Νεόφ. Βάμβας, 25.3.1817	L.J. Thénard, Χημεία (μτφρ.), 5 τ.	ΛΕ 1817, 251-53, ΑΘ 1819, 151-52, ΕΤ 1820, 121, ΛΕ 1821, 222
26	ΕΙΔ	Ν. Κεφαλάς, Λονδίνο	Περὶ κατασκευῆς... καραβίων	ΛΕ 1817, 280-81 1818, 686
27	»	»	Λεξικὸν τοῦ γήνιου θαλασσίου γλόμπου	»
28	πλφ	Κων. Δ. Μάνος, Κωνπολι	Abbé Barthélemy, Περιήγησις τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος (μτφρ.), [4 τ.]	ΛΕ 1817, 596
29	ΑΓΓ	Εὐστ. Ἰωαννίδης [Βιέννη]	Καλὰ τῆς παλαιᾶς καὶ νεωτέρας ἱστορίας (μτφρ.), 3 τ.	ΛΕ 1817, 639-41
30	[ΕΙΔ]	Κ.Η.Υ. Münnich -Κυρ. Ἰ. Ἐλαίων	Γραμματικὴ τῆς Γερμανικῆς γλώσσης διὰ προβεβηκότας	ΛΕ 1817, 644
31	»	»	Ἐκλογάριον Γερμανικῆς γλώσσης διὰ τοὺς ἀρχαρίους	»
32	ΠΡΚ	Φοιβαπόλλων (=Π. Ἰωαννίδης), Βιέννη 1817	Ὅργανον φιλοσοφικόν	ΦΤ 1817, 41-43, ΕΤ 1817, 140, 224
33	ΠΡΚ	Φοιβαπόλλων, Βιέννη 1817	Γραμματικὴ περὶ μέτρων [+Ποιητικὴ τῆς κοινῆς διαλέκτου]	ΦΤ 1817, 45-47, ΕΤ 1817, 146
34	ΕΙΔ	Ἀθ. Σταγειρίτης, Βιέννη 26.3.1818	Βίος Πεισιστράτου [+ βίος Σόλωνος]	ΛΕ 1818, 179, ΦΤ 1818, 70
35	ΕΙΔ	Μιχ. Γαίλας, Βουκου-ρέστι	[Ladvoat J.B.], Vosgien Γεωγραφικὸν Λεξικὸν (μτφρ.)	ΛΕ 1818, 180
36	πλφ	[Γ. Καλαράς]	Γραμματικὴ τῆς ἀπλῆς γλώσσης	ΛΕ 1818, 348
37	ΠΡΚ	Ἰώσ. Δούκας, Πάρισι 15.6.1818 καὶ 18.9.1818	L.P. de Jussieu, Ὁ καλὸς Συμμενὸν ἢ ὁ περιεργόμενος ἔμπορος [+Benjamin Franklin, Ὁ καλὸς Ριχάρδος (Le bon-homme Richard)] (μτφρ.)	ΛΕ 1818, 498-501, 572
38	ΕΙΔ	Πολυζώης Κοντός	W. Buchan, La Médecine domestique (Οἰκιακὴ ἰατρικὴ) (μτφρ.), 5 τ.	ΛΕ 1818, 524

39	[ΠΡΚ]	Παν. Γ. Ρόδιος, Παρίσι 1.9.1818	Σοφοκλέους τραγωδία (ἔμμετρον μτφρ.), 7 τ.	ΛΕ 1818, 570-71
40	ΠΡΚ	Σπ. Κονδός, Παρίσι 24.8.1818	Κοσμογραφία (Ἰδέαι τινές)	ΛΕ 1818, 570
41	»	»	Μυθολογία (Ἰδέαι τινές)	»
42	»	»	Συλλογὴ ποιημάτων φιλοσοφικῶν, φιλολογικῶν περὶ ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν καὶ περὶ Γεωργικῆς (μτφρ.)	»
43	ΠΡΔ ΠΡΚ	Μανουὴλ Α. Δίδυμος, Παρίσι 1.11. 1818	Math. Christophe, Λεξικὸν τῆς Ἀρχαιότητος (μτφρ.), 3 τ.	ΛΕ 1818, 572, 655-58, ΦΤ 1818, 202-204, 1819, 4
44	ΠΡΚ	Ἰω. Ταφράς, Βιέννη 20.8.1818	Γραμματικὴ τῆς Ἰταλικῆς γλώσσης	ΛΕ 1818, 626-28 ΦΤ 1818, 199-201
45	ΕΙΔ [=ΠΡΔ]	Φοιβαπόλλων (=Π. Ἰωαννίδης)	Ἡροδότου Μοῦσαι (μτφρ.)	ΦΤ 1818, 117
46	»	»	Ξενοφῶντος ἅπαντα (μτφρ.)	»
47	»	»	Λουκιανοῦ ἅπαντα (μτφρ.)	»
48	ΕΙΔ	Φοιβαπόλλων, Τεργέστη 18.5.1818	Παυσανίου Περιήγησις Ἀττικῶν (μτφρ.)	ΦΤ 1818, 115-18, 169-71, ΜΟ 1819, 15-16
49	ΕΙΔ ΠΡΚ	Φοιβαπόλλων Θεμιστοκλῆς, ἀγγλος - Π. Ἰωαννίδης, Παρίσι 19.7.1819	Γεωργίου Φραντζῆ Χρονικὸν (μτφρ.), 3 τ.	ΦΤ 1818, 171, ΜΟ 1819, 16-19
50	πλφ	Εὐανθία Καίτη	Fr. Fénelon, De l'éducation des filles (μτφρ.)	ΦΤ 1818, 124
51	ΠΡΚ	Κοδράτος Ἀθανασίου	A. R. Le Sage, Γὺλ Βλάς ἐκ Σαντιλλάνης (μτφρ.)	ΛΕ 1818, 658
52	πλφ	Ἀγάπιος (Ρήγας)	Σύνοψις τῆς Μαθηματικῆς ἐπιστήμης	ΦΤ 1818, 45
53	ΕΙΔ [=ΠΡΔ]	Γ. Ρουσιάδης, Βιέννη 6.4.1818 1. 12.1820	[J. F. Strass], Χείμαρρος τῶν χρόνων (μτφρ.) [+Θ. Ε. Χόλερ, Γενικὴ Ἱστορία (μτφρ.)]	ΦΤ 1818, 66, 1820, 182-84, ΚΑ 1820, 222 »

54	ΕΙΔ	Ἀνώνυμος Λιψία, Νοέμβρ.	D. Cantemir, Ἱστορική, γεωγραφική καὶ πολιτική περιγραφή τῆς Μολδαβίας (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 259-60, ΚΑ 1819, 57
55	ΠΡΚ	Στυλ. Σπαθῆς - Κυριακός Ἐλαιών, Βιέννη 14.5.1819	Υ.Μ. Branthôme, Χημεία (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 391-93, ΦΤ 1819, 82-84
56	ΕΙΔ	Μιχ. Μπιοῦατζής, Βιέννη 24.4.1819	J. Amos Comenius, Orbis pictus (Εἰκονισμένος κόσμος) (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 394-96 ΦΤ 1819, 91-92, ΚΑ 1819, 159-60
57	ΠΡΚ	Β(ενιαμίν) Α(έσβιος), Ἰάσι 15.3.1819	Ἡθική	ΛΕ 1819, 583-84
58	ΠΡΔ	Γ. Κ., Ὀδησσός 5.7.1819	G.G. Bredow, Umständlichere Erzählung den merkwürdigen Begebenheiten aus der allgemeinen Weltgeschichte (Ἀκριβεστέρα ἀφήγησις... ἐκ τῆς γενικῆς Ἱστορίας...) (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 688
59	ΕΙΔ	Νικ. Κοριτζάς, Παρίσι 1.7.1819	S.F. de Lacroix, Πραγματεία στοιχειώδης περὶ μεθόδου διδασκαλίας (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 715-17
60	ΠΡΚ	Ὁ ἐκδότης, Ἰάσι Μάιος 1819	I.A. Fessler, Ἀλέξανδρος ὁ Πορθητῆς (μτφρ.)	ΛΕ 1819, 717-18
61	ΕΙΔ	Θεόδ. Ἀχιλλέως, Πάντοβα	Νέα Κίρκη	ΛΕ 1819, 876
62	ΕΙΔ [=ΠΡΔ]	Ἀνώνυμος	K. MÜCHLER, Vergissmeinnicht. Sammlung auserlesener Stellen von... Schriftstellern (μτφρ.)	ΚΑ 1819, 252-53
63	ΠΡΚ	Διον. Πύρρος, Κωνπολη	Νεωτέρα γεωγραφική ἔκθεσις ἐπαρχιῶν τῆς Ἑλλάδος [+γεωγρ. χάρτης], 2 τ.	ΛΕ 1819, 261-62
64	ΠΡΚ	Μαν. Βερνάρδος-Ἀναστ. Γειτζάς, ἐπίτροποι τυπογρ. Ἰασίου, 1.12.1819	Ἰωάννου Χρυσοστόμου συγγράμματα, 30 τ.	ΛΕ 1820, 79-82, 82-87, 240
65	ΠΡΚ	Ὅμογενής, ἐπιστάτης ἔκδοσης, Κωνπολη 8.12.1819	Ἰωάννου Χρυσοστόμου τὰ σωζόμενα, 25 τ.	ΛΕ 1820, 121-24, 644-54, ΦΤ 1820, 33-39

66	ΕΙΔ	Κων. (Μηνωίδης) Μηνάς Παρίσι 20.1.1820	L.B. Francoeur, Μαθηματικά (μτφρ.), 2 τ.	ΛΕ 1820, 181-83, ΚΑ 1820, 75-76, 1821, 57		
67	»	»	»	J.F. Callet, Λογαριθμικόν (μτφρ.)	»	»
68	ΕΙΔ	Δανήλ Φιλιππίδης, Ίάσι 1.3.1820	Κοινή Έγκυκλοπαιδεία, 12 τ.	ΛΕ 1820, 230-38		
69	πλφ	Γεώργ. Κλεόβουλος, Ίάσι	Άριθμητική	ΛΕ 1820, 264		
70	»	»	»	Έρλ Κατήχησις	»	»
71	ΕΙΔ	Άνώνυμος [Άναστ. Μ. Γειτζάς ;] Λιψία	D. Cantemir, Ίστορία τῶν Όσμανῶν (μτφρ.)	ΛΕ 1820, 522		
72	ΕΙΔ [=ΠΠΔ]	Όμογενής σπουδαστής	W.T. Krug, Handbuch der Philosophie und der philosophischen Literatur, 2 τ. (μτφρ.)	ΛΕ 1820, 570, 708-710		
73	ΕΙΔΠ	Γ. Θειοχαρόπουλος, Ίάσι 14.7.1820	Φυσική Ίστορία	ΛΕ 1820, 630, ΚΑ 1820, 168		
74	ΠΡΚ	Δημ. Τζετζόνης, Ίάσι Νοέμβρ. 1820	Χρυσή Ίστορία, 8 τ.	ΛΕ 1820, 743-45		
75	ΠΡΔ	Πέτρος Κεσεογλειδής, Βιέννη 15.3.1820	Καθρέπτως νεολαίας (μτφρ.)	ΚΑ 1820, 65-66		
76	πλφ	Δημ. Μπεκέλλας	Πρακτική Παθολογία	ΚΑ 1820, 193		
77	πλφ	Γοργίδης Άδαμάντης	Στοιχεῖα Άλγέβρης και Μαθηματικῆς	ΚΑ 1820, 193		
78	ΠΡΚ	Κων. Βαρδαλάχος, Ίάσι 1.10.1820	Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου και Μ. Βασιλείου συγγράμματα	ΛΕ 1821, 134-38		
79	ΠΡΚ	Σιλβ. Κολόμβος, Βιέννη 20.12.1820	Γεωγραφία τῶν παιδων, 3 τ.	ΛΕ 1821, 183-86, ΚΑ 1821, 54-56		

II. ΣΥΝΟΠΤΙΚΗ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΕΙΔΗΣΕΩΝ – ΣΧΟΛΙΑ

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ ΣΥΧΝΟΤΕΡΩΝ ΠΑΡΑΠΟΜΠΩΝ

- Φ. Ήλιού Ι = Φίλ. Ήλιού, *Ελληνική Βιβλιογραφία τοῦ 19ου αἰώνα. Βιβλία-Φυλλάδια. Τόμος Α' 1801-1818*, Ἀθήνα, ΕΛΙΑ, 1997.
- Φ. Ήλιού ΙΙ = Φίλ. Ήλιού, *Ἀ' Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1863. Προσθήκες-Συμπληρώσεις*, *Τετράδια Ἐργασίας*, ΚΝΕ/ΕΙΕ, 1983, ἀρ. 4.
- A. Camariano = Ariadna Camariano-Cioran, *Les Académies Princières de Bucarest et de Jassy et leurs professeurs*, *Θεσσαλονίκη*, ΙΜΧΑ, 1974.
- Γ. Καράς = Γιάννης Καράς (ἐπιμ.), *Ἱστορία καὶ φιλοσοφία τῶν ἐπιστημῶν στὸν ἐλληνικὸ χῶρο (17ος-19ος αἰ.)*, Ἀθήνα, ΚΝΕ/ΕΙΕ, 2003 (ἰδίως τὸ κεφ. «Γὰ προεπαναστατικὰ περιοδικὰ ἔντυπα»).
- Θ. Παπακωνσταντίνου = Θεόδ. Παπακωνσταντίνου, *Προεπαναστατικὴ ἐκπαίδευση καὶ παιδεία. Ἐρμῆς ὁ Λόγος 1811- 1821. Εἰσαγωγή - Παιδαγωγικὰ ἄρθρα/λήμματα - Θεματικὰ εὑρετήρια*. Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Τομέας Παιδαγωγικῆς, 1989.

1. Ἀναπαράγονται καὶ σχολιάζονται — με δυσμενεῖς κρίσεις γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ πρὸς ἔκδοση κειμένου — ἀποσπάσματα τυπωμένης στὴν Κωνσπολι («Ἐίδησης»). Τὸ χφ. τῆς Παράφρασης προερχόταν ἀπὸ τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ ἀπορρήτων. Τιμὴ καὶ τῶν δύο τόμων 12 γρόσια.

2. Πληροφορία τοῦ Ν. Θησεῦς. Τὰ κείμενα τοῦ Θεόφραστου θὰ ἐκδίδονταν «διασαφηνισμένα μετὰ πολλῶν σχολίων καὶ σημειώσεων». Ὁ Ν. Θησεὺς δὲν ἀναφέρει τὸ ὄνομα τοῦ ὑποψήφιου ἐκδότη.

3. Τὰ στοιχεῖα τῆς Βοτανικῆς ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθοῦν ἀπὸ τὸν ἀνώνυμο σπουδαστὴ («κατὰ τὸ τῶν νεωτέρων σύστημα»).

4. Ὑπενθύμιση ἀπὸ τὸν Κων. Κούμα τοῦ περιεχομένου παλαιότερης «Προκήρυξής» του γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ (Βιέννη 15.8. 1806), τοὺς πρώτους τόμους τοῦ ὁποῦ ἐτοίμαζε τώρα μαζί με τὸν «συμμεταφραστὴ» του νὰ στείλει στὸ τυπογραφεῖο. Ἡ μετάφραση, συμπληρωμένη με ἐλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος ὕλη, εἶχε γίνε ἀπὸ τὰ γαλλικὰ κατὰ τὴν ἔκδοση τῆς Lyon. Τιμὴ 15 τάλιρα ἰσπανικὰ ἢ αὐστριακὰ. Πρόκειται γιὰ τὸ ἔργο τῶν L.M. Chaudon - A.F. Delandine, *Nouveau Dictionnaire historique*, Λυὼν 1804, βλ. Maria A. Stassinopoulou, *Weltgeschichte im Denken eines griechischen Aufklärers. Konstantinos Michail Koumas als Historiograph*, Φραγκφούρτη 1992, σ. 119. Ἐνόψει νέας ἀναθεωρημένης ἔκδοσης τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου οἱ μεταφραστὲς ἀνέστειλαν τὴν προώθηση τῶν τόμων γιὰ τύπωμα.

5. Ἀπόφαση τῆς Φιλολογικῆς Ἑταιρίας Βουκουρεστίου (συνέλευση τῆς 18.3.1811) νὰ ἐκδοθεῖ, ἀφοῦ πρῶτα ἐπιθεωρηθεῖ, ἡ φιλοτεχνημένη ἀπὸ τὸν διδάσκαλο τῆς γαλλικῆς Νικόλαο Σάββα (Πίκκολο) μετάφραση τοῦ *Émile ou de l'éducation* καὶ νὰ μεταφραστεῖ τὸ ἔργο καὶ στὰ ρουμανικά. Γιὰ τοὺς πιθανοὺς λόγους ματαίωσης τῆς ἐκδοσης βλ. A. Camariano, σ. 490-91 καὶ Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, «Ἡ ἀπήχηση τοῦ ἔργου τοῦ Ρουσσώ στὸν Νεοελληνικὸ Διαφωτισμό», *Ὁ Ἑραμιστῆς* 11(1974) —Νεοελληνικὸς Διαφωτισμός. Ἀφιέρωμα στὸν Κ.Θ. Δημαρά—, σ. 207-208. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 84 (ἀρ. 109).

6. Στὴν ἴδια συνέλευση τῆς Φ.Ε.Β. ἀποφασίστηκε νὰ μεταφραστεῖ συλλογικὰ πρὸς ἐκδοση ἡ Καθολικὴ Ἱστορία (*Précis de l'Histoire Universelle*, 12 τ.) τοῦ L.P. Anquetil, ἀπόφαση ποὺ τέθηκε ἀμέσως σὲ πράξη. Ἡ μετάφραση, στὴν ὁποία συνέβαλαν καὶ γαλλομαθεῖς μαθητὲς καὶ βογιάροι, δὲν ὀριστικοποιήθηκε, ἀλλὰ τὰ χειρόγραφα τῆς φάνηκαν χρήσιμα στοὺς καθηγητὲς ἱστορίας τῶν σχολῶν Βουκουρεστίου καὶ Ἰασιίου, βλ. A. Camariano, σ. 240. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 84 (ἀρ. 110).

7. Ἀναγγέλλεται ὡς ἐπικείμενη ἡ ἐκδοση τοῦ Μυθολογικοῦ Λεξικοῦ («μετ' ὀλίγον ἐκδοθήσεται») συνθεμένου (κατὰ τὸ γαλλικὸν ἐκεῖνο τὸ τοῦ Νοέλ). Πιθανὸν νὰ πρόκειται γιὰ μετάφραση ἢ διασκευή τοῦ *Dictionnaire de la Fable* τοῦ Fr. Noël, ἡ καὶ νύξη στὴ μυθολογικὴ Ἱστορία τοῦ Ἀθ. Σταγειρίτη (α' τόμος 1815) —συχνὰ ἀποκαλούμενη στὶς προαγγελίες τῆς ἐκδόσεώς της ὡς «Μυθολογικὸν Λεξικόν» ἢ «Λεξικὸν Μυθολογίας»—, μολονότι δὲν ἐξηγεῖται γιὰτί ἀποσιωπᾶται ἐδῶ τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα τῆ στιγμῆ ποὺ στὴ συνεχόμενη ἐκδοτικὴ εἴδηση ὁ Σταγειρίτης ἀναφέρεται ὀνομαστικὰ ὡς ἐκδότης ἐνὸς ἄλλου ἔργου, τῆς τρίτομης Καθολικῆς Ἱστορίας ποὺ βρισκόταν ἐπίσης στὰ πιεστήρια (ἐννοεῖται ἡ Ἐπιτομὴ Ἱστορίας γενικῆς, Βιέννη 1812, μετάφραση ἔργου τοῦ L. Domairon). Γιὰ τὰ προηγηθέντα τῆς ἐκδοσης τῆς Ἱστορίας βλ. Φ. Ἡλιοῦ I, 1815.90.

8. «Βιβλίον ἀξιολογώτατον παρ' ἐμοί, κατὰ τὸ παρόν, κείμενον, καὶ εἰς ἐκδοσιν ἐτοιμαζόμενον», ἔγραφε ὁ Ἄνθιμος Γαζής καταχωρίζοντας τὴν ἐργογραφία τοῦ Γ. Ζαβείρα στὴ σειρὰ τῶν δημοσιεύσεων του στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» τοῦ 1811 καὶ 1812 μὲ τίτλο «Γραμματεία τῶν Νεωτέρων Ἑλλήνων», σειρὰ ποὺ ὄφειλε πολλὰ στὸ ἀνέκδοτο κείμενο τοῦ Ζαβείρα. Τελικὰ τὸ *Θέατρον Ἑλληνικὸν* ἐκδόθηκε ἐξηνταεὶς χρόνια ἀργότερα, τὸ 1872, ἀπὸ τὸν Γ. Κρέμο, ὁ ὁποῖος στὴν εἰσαγωγή του ἐξιστορεῖ τὰ τῆς περιπέτειας τοῦ χειρογράφου.

9. Πληροφορία τοῦ Μ.Δ. Σχινᾶ ἀπὸ Κωνπολη. Τὸ μεταφραζόμενο

πρὸς ἔκδοσιν ἔργου τοῦ γάλλου παιδαγωγοῦ προφανῶς ἦταν τὸ δίτομο *Cours d'éducation pour les écoles du premier âge*, Παρίσι 1801 καὶ τὸ ἀντίστοιχο τετράτομο «pour les écoles du seconde âge», 1802. Ὁ μεταφραστὴς εἶχε μεταφράσει τοὺς δύο (πρώτους) τόμους καὶ θὰ συνέχιζε μὲ τοὺς ὑπόλοιπους ἂν ἔβρισκε ἀγοραστὴ τῶν ἤδη μεταφρασμένων.

10. Τίτλος τοῦ πρωτοτύπου *Histoire du Bas-Empire depuis Constantin jusqu'à la prise de Constantinople en 1453*, Παρίσι 1808, 4 τ. Ἡ τετράτομη μετάφραση προετοιμαζόταν γιὰ τὸ τυπογραφεῖο. Τιμὴ τῆς ἔκδοσης 24 γρόσια Κωνσταντινουπόλεως. Βλ. Φ. Ἡλιοῦ II, ἀρ. 74. Τὴν «Ἐἰδηση» δὲν ὑπογράφει ὁ μεταφραστὴς ἀλλὰ κάποιος, ἀνώνυμος ἐπίσης, κωνσταντινουπολίτης λόγιος. Ἀφήνοντας ἀσαφῆ τὴν ταυτότητα τοῦ πρώτου ὁ δεύτερος δίνει ἀπλῶς τὴν πληροφορία ὅτι πρόκειται γιὰ τὸν ἴδιο ποὺ μετέφρασε τὸν *Λόγον εἰς τὴν Γενικὴν Ἱστορίαν (Discours sur l'Histoire Universelle)* τοῦ Bossuet, μετάφραση γνωστοποιημένη ἤδη ἀπὸ τὸν «Λόγιο Ἐρμῆ» χωρὶς καὶ ἐδῶ ἀναφορὰ στὸ ὄνομα τοῦ μεταφραστῆ (1812, σ. 68 σημ.). Ἀλλὰ καὶ στὴν ἔντυπη μορφή της λίγα χρόνια ἀργότερα (Κωνσπολι 1817) ὁ μεταφραστὴς διατήρησε τὴν ἀνωνυμία του. Κατὰ τὸν Φ. Ἡλιοῦ I, 1817.25, ἴσως πρόκειται γιὰ τὸν Δ.Ν. Ἰσικεντέρη.

11. Κατὰ τὴν «Προκλήρυξη» ἡ πραγματεία, τῆς ὁποίας δὲν ὀνομαζόταν ὁ συγγραφέας, εἶχε μεταφραστεῖ ἀπὸ τὰ γαλλικὰ στὰ ἰταλικὰ γιὰ σχολικὴ χρῆση. Ἡ ἑλληνικὴ μετάφραση, ὅπως ἀναφερόταν, «τυπώνεται εἰς τὴν Βενετιανὰ παρὰ Κυρίῳ Μιχαήλ Γλυκῷ τῷ ἐξ Ἰωαννίνων». Τιμὴ τῶν δύο τόμων σὲ «μισοφρανζέζικον» δέσιμο 7 γρόσια τουρκικὰ, σὲ «κεχυρωμένον» 9 γρ. Οἱ ἐγγραφόμενοι γιὰ 10 σώματα θὰ ἀποκοτοῦσαν καὶ 1 «διὰ χάρισμα» κ.ο.κ. Ὁ Κων. Σάθας ἀπαριθμεῖ στὰ ἀνέκδοτα τοῦ Δ. Πύρρου μιὰν «Ὀρυκτολογία τοῦ Βερνέρου», *Νεοελληνικὴ Φιλολογία*, Ἀθήνα 1868, σ. 713. Ὁ Γ. Βλαχάκης θεωρεῖ ἐπίσης ὡς συγγραφέα τὸν γερμανὸν γεωλόγο Abr. Gott. Werner, βλ. Γ. Καράς, σ. 477-78 καὶ τοῦ ἴδιου, *Οἱ Ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, τ. Β', Ἀθήνα, ΚΝΕ/ΕΙΕ, σ. 275. Ἡ γαλλικὴ μετάφραση, βασισμένη στὸ γερμανικὸν πρωτότυπο, εἶχε τίτλο *Principes de minéralogie*, Παρίσι 1795, ἀλλὰ ὁ Δ. Πύρρος, ὡς ἰταλομαθὴς, προφανῶς εἶχε ὑπόψη του τὴν νεότερη ἰταλικὴ ἔκδοσιν τοῦ ἔργου. Μιὰ ἄλλη «Ὀρυκτολογικὴ πραγματεία» γραμμμένη ἀπὸ τὸν Γεώργιο Γλαράκη, γιὰ τὴν ὁποία διατυπωνόταν ἡ εὐχὴ στὸν «Λόγιο Ἐρμῆ» τοῦ 1820, σ. 349, νὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος, παρέμεινε ἐπίσης ἀνέκδοτη, πβ. Γ. Καράς, σ. 713.

12. Μετάφραση ἀπὸ τὰ γαλλικὰ τοῦ *Voyages d'Antenor en Grèce et en*

Asie (α' έκδοση 1798). Τιμή τῶν τριῶν τόμων 15 φιορίνια Αὐστρίας ἢ 15 γρόσια Τουρκίας. Πβ. Γ. Καράς, σ. 717.

13. Τὸ 8τομο σύνταγμα θὰ κυκλοφοροῦσε μετὰ ἕξι μῆνες. Τιμή κάθε τόμου 1 χρυσὸ ὀλλανδικό. Μετὰ τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου καὶ τῶν γεωγραφικῶν πινάκων ἡ τιμὴ θὰ διπλασιαζόταν. Πβ. Γ. Καράς, σ. 675-76.

14. Εἰδῆση γιὰ ἐπικείμενη ἔκδοση τοῦ ἔργου στὴ Βιέννη ἀπὸ τὸν Ἄνθιμο Γαζῆ ἀναδημοσιευμένη ἀπὸ τὸ *Journal de l'Empire*. Τὴν ἴδια πληροφορία δημοσίευσε τὸ 1812 τὸ *Magasin Encyclopédique*, βλ. G. Tolia, *La médaille et la rouille. L'image de la Grèce moderne dans la presse littéraire parisienne (1794-1815)*, σ. 285, 354 καὶ τὸ 1813 ἡ *Wiener Allgemeine Literaturzeitung*, βλ. Μαρία Α. Στασινοπούλου, «Εἰδήσεις γιὰ τὸ ἑλληνικὸ βιβλίον στὸ γερμανόφωνο περιοδικὸ τύπο τοῦ 19ου αἰώνα», *Μνήμων* 12 (1989), 135. Κατὰ τὸν Α. Βρανούση πιθανὸν πρόκειται γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου τοῦ Jean Pierre de Bougainville, *Vues générales sur les antiquités grecques*, τὸ πολυσέλιδο χειρόγραφο τῆς ὁποίας βρέθηκε στὰ κατάλοιπα τοῦ Σακελλάριου, *Ἐφημερίς 1797*, Προλεγόμενα, τ. 5, Ἀθήνα, Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, KEMNE, 1995, σ. 649. Πβ. Ἄννα Ταμπάκη (ἐπιμ.), *Πήγα Βελεστινῆ ἅπαντα τὰ σωζόμενα*, τ. Δ', Νέος Ἀνάχαρσις, Ἀθήνα, Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, 2000, σ. 63.

15. Σύμφωνα μὲ τὴν εἰδῆση, ἀντλημένη ἀπὸ τὸν *Moniteur*, ὁ συγγραφέας, «ὁ περιφημότερος Φυσικὸς τῆς Ἑλλάδος», σκεπτόταν νὰ τυπώσει τὸ πόνημά του, ἔτοιμο πρὸ πολλοῦ, στὴ Βενετία. Πβ. Γ. Καράς, σ. 676. Γιὰ τὸ χρόνο γραφῆς τῶν «Στοιχείων Φυσικῆς» βλ. Γ. Καράς, *Οἱ Ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, ὅ.π., τ. Β', σ. 35 κέ. καὶ Ρωζάνη Δ. Ἀργυροπούλου, *Ὁ Βενιαμὴν Λέσβιος καὶ ἡ εὐρωπαϊκὴ σκέψη τοῦ δέκατου ὀγδοοῦ αἰώνα*, Ἀθήνα, KNE/EIE, 2003, σ. 68.

16. Ἡ ἔκδοση ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθεῖ ὕστερα ἀπὸ δεκαετὴ φιλολογικὴ καὶ ἐρμηνευτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου. Τιμή τοῦ ὅλου συγγράμματος, ποὺ εἶχε σταλεῖ στὴ Βιέννη γιὰ τύπωμα πρὶν ἀπὸ ἐνάμιση χρόνο, 8 ὀλλανδικὰ φλωρία. Ὁ ἐκδότης εἶχε ἐπιζητήσει ἤδη ἀπὸ τὸ 1806 τὴν προσωπικὴ ἀνάμειξη τοῦ Ἀδ. Κοραῆ προκειμένου νὰ τυπωθεῖ στὸ Παρίσι μὲ δαπάνες τοῦ μητροπολίτη Οὐγκροβλαχίας, ἀλλὰ τὸ αἴτημα προκάλεσε τὴ δυσφορία τοῦ χιῶτη σοφοῦ, βλ. Ἀδαμάντιος Κοραῆς, *Ἀλληλογραφία*, ἔκδ. ΟΜΕΔ, τ. Β', σ. 325 καὶ Α. Camaritano, σ. 483. Ἡ προκείμενη προσπάθεια ἔκδοσης τῶν πατερικῶν κειμένων στὸ Πατριαρχεῖο Κωνσταντινουπόλεως ἀπέτυχε ἐπίσης. Γιὰ τὶς προαναφερόμενες καὶ τὶς ἐπόμενες ἐκδοτικὲς προσπάθειες, χωρὶς ὅμως συσχέτιση μὲ τὶς «Προκηρύξεις» συνδρομῆς βλ. Μα-

ρία Μαντουβάλου, «Ο Κωνσταντίνος Βαρδαλάχος και τὰ ἀνέκδοτα σχόλια του στὸν Γρηγόριο τὸ Θεολόγο», *Παρνασσός* 13 (1971), 682-97 (= *Κείμενα καὶ Μελέται Νεοελληνικῆς Φιλολογίας*, ἀρ. 75). Πβ. ἐδῶ σημ. ἀρ. 78.

17. Οἱ δύο «φιλογενεῖς» μεταφραστές τῆς *Histoire naturelle*, ἔκδ. P. Bernard 1804, ἀσχολοῦνταν μὲ τὴ διόρθωση τῆς μετάφρασης καὶ θέλησαν νὰ κοινοποιήσουν τὸ γεγονός πρὸς γνώση ἄλλων ἐπίδοξων μεταφραστῶν. Πβ. Φ. Ἡλιοῦ I, 1816.6, Γ. Καράς, σ. 676. Κατὰ μεταγενέστερη μαρτυρία τοῦ Γεωργίου Αἰνιᾶν (1838), οἱ μεταφραστες, δηλ. ὁ ἴδιος καὶ ὁ Κων. Γ. Σοῦτσος, εἶχαν συνθέσει ἐλληνικὴ ἐπιτομὴ τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας σὲ 10 τόμους («έτοιμον διὰ τύπωσιν»). Τὸ χειρόγραφο τῆς μετάφρασης, ὅπως συνέβη καὶ μὲ ἄλλες παραγγελέμενες ἀπὸ τὴ «Φιλολογικὴ Ἐφορία» τοῦ («Συστήματος τῶν ἐν Κωνσταντινῶν Ἐμπορῶν Γραμμάτων»), χάθηκε στὰ γεγονότα τοῦ 1821, βλ. Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης, «Βιβλιολογικὰ Α΄», *Μνήμων* 8 (1980-82), 365.

18. Ἡ πληροφορία στὴ δῆλωση παραίτησης τῶν Κύριλ. Λιβέριου, Στέφ. Κανέλου καὶ Ἀθ. Βογορίδη, Βύρτζβουργ 15.4.1816, ἀπὸ τὸ ἐγχείρημα μετάφρασης τοῦ *Cours complet de Mathématiques pures*, γιὰ τὴν ὁποία εἶχαν δημοσιεύσει προαγγελία στὶς 6 Ἰανουαρίου 1816. Στὴν παραίτηση ὁδηγήθηκαν ἀφότου πληροφορήθηκαν ὅτι καταγινόταν στὴ μετάφραση τοῦ ἔργου καὶ ὁ διδάσκαλος τῶν Μαθηματικῶν στὴ σχολὴ τῆς Χίου Ἰω. Σελεπῆς (ἢ Τζελεπῆς). Κατὰ τὴ δῆλωσή τους, ὁ τελευταῖος («ἐντὸς ὀλίγου ἐτοιμάζει αὐτὸ καὶ εἰς ἔκδοσιν»). Πβ. A. Camariano, σ. 234, 487, Γ. Καράς, σ. 116, 676 καὶ τοῦ ἴδιου, *Οἱ Ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, ἔ.π., τ. Α΄, 1992, σ. 145-46, 119 (δὲν σώζονται τὰ χφφ.). Βλ. ἐδῶ σημ. ἀρ. 66.

19. Σύμφωνα μὲ τὴν ἀναδημοσιευόμενὴ ἀπὸ τὴν ἐφημερίδα *Chronicles* (Χρονικά) τοῦ Λονδίνου τῆς 25.10.1816 εἶδηση, ὁ Κων. Νικολόπουλος ἐτοίμαζε τὴν ἔκδοση τῆς Ἰλιάδας μὲ τὰ σχόλια τοῦ Εὐστάθιου Θεσσαλονίκης κατ' ἐντολὴ τοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Γαλλίας. Πβ. Φ. Ἡλιοῦ I, 1817.78.

20-21. Ἀπὸ τὰ τρία συγγράμματα ποὺ δηλωνόταν στὴν «Ἀγγελία» ὅτι ὁ Π. Ἠπήτης («ἠτοίμασε διὰ τὸν τύπον»), μόνον τὸ Περὶ Πανώλης φαίνεται ὅτι εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος (= *Λοιμολογία*, Βιέννη 1816). Τιμὴ καθε συγγράμματος 3 φιορίνια. Πβ. Φ. Ἡλιοῦ I, 1816.59.

22. Χρηματοδότῆς τῆς ἔκδοσης ἓνας πλούσιος ὁμογενὴς τῆς Κωνσπολῆς, τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου «θέλει κοινολογηθῆ ἐπὶ τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ εἰρημένου συγγράμματος». Σὲ σχετικὴ ἐπιστολὴ του ἀπὸ 29.7/10.8.1816 πρὸς τὸν ἀδελφὸ του Ἀλέξανδρο Βασιλείου στὴ Βιέννη, καταχωρισμένη στὸν

«Λόγιο Ἑρμῆ» πρὶν ἀπὸ τὴν «Εἶδηση», ὁ Μιχαὴλ Βασιλείου, ἔμπορος στὴν Κωνσταντινούπολη, τὸν βεβαιώνει ὅτι ἡ παράφραση «μετ' ὀλίγους μῆνας ἐλπίζω νὰ λάβῃ τέλος», χωρὶς ὅμως νὰ κάνει λόγο, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τὸ κείμενο τῆς «Εἶδησης», γιὰ τὸ πρόσωπο ἢ τὰ πρόσωπα τῶν μεταφραστῶν. Ἡ ἔκδοσις ἐντασσόταν στὸ πλαίσιο τοῦ ἐκδοτικοῦ προγράμματος τοῦ «Συστήματος τῶν ἐν Κωνσταντινῶν Ἑμπορῶν Γραικῶν», τοῦ ὁποίου τὴν «Προκήρυξη» δημοσίευσε καὶ σχολίασε ὁ Τρ. Ε. Σκλαβενίτης, ὅ.π., σ. 358-365 (δὲν μνημονεύεται ἐκεῖ ἡ παράφραση τοῦ Πλουτάρχου). Κατὰ τὴν προαναφερόμενη μαρτυρία τοῦ Γ. Αἰνιάν (βλ. σημ. 17), ἡ μετάφραση, τῆς ὁποίας τὸ χειρόγραφο χάθηκε ἐπίσης στὰ γεγονότα τοῦ 1821, εἶχε ἀναθεθεῖ μὲ πρωτοβουλία τοῦ Μιχ. Βασιλείου στοὺς Πλάτωνα Φραγκιάδη, μητρ. Χίου, Σπ. Βαλέτα καὶ Γ. Αἰνιάν, στοὺς ὁποίους ὁ Σοφ. Οἰκονόμος συναρτίθησε ἀργότερα καὶ τὸν πατέρα του Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο τὸν ἐξ Οἰκονόμων, Τρ. Ε. Σκλαβενίτης, ὅ.π., σ. 365.

23. Ἡ ὕλη τοῦ βιβλίου ἐρανομένη ἀπὸ λατινικὰ καὶ γερμανικὰ συγγράμματα καὶ ἰδίως τοῦ βοτανολόγου καὶ χημικοῦ βαρόνου N.J. Jacquin. Ὁ αὐστριακὸς ἐπιστήμονας εἶχε ἐκδώσει ὡς τότε μεταξὺ ἄλλων τὸ τετράτομο *Collectanea ad botanicam, chemiam et historiam naturalem* καὶ τὸ *Anleitung zur Pflanzenkenntniss* (1785), ποὺ γνώρισε ἀρκετὲς ἐπανεκδόσεις, καὶ πιθανὸν οἱ ἐν λόγω πραγματεῖες νὰ ὑπῆρξαν οἱ κύριες πηγές τοῦ ἑλληνα συγγραφέα. Ὁ β' τόμος τοῦ ὑπὸ ἔκδοσις βιβλίου περιεῖχε συνοπτικὴ περιγραφή πολλῶν φυτῶν τῆς Ἑλλάδος. Τιμὴ 5 ἀργυρὰ φιορίνια ἢ 15 γρόσια ἢ 4 ἀργυρὰ ρούβλια. Πβ. Γ. Καραῖς, σ. 713.

24. Ἡ μετάφρασις τοῦ *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce* ἦταν ἐπιθυμία τοῦ ἑμποροῦ τῆς Ὀδησοῦ Ἀλέξανδρου Κουμπάρη ποὺ εἶχε ἀναλάβει καὶ τὴ δαπάνη τῆς ἔκδοσης. («Τὸ ἔργον ἤδη γίνεται καὶ τὸ ἐλευσόμενον ἔτος ἐκδοθήσεται»). Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 128 (ἀρ. 213) καὶ 129 (ἀρ. 217) καὶ ἐδῶ τὴ σημ. ἀρ. 28.

25. Ὁ Νεόφυτος Βάμβας δηλώνει ὅτι βρισκόταν («ἤδη περὶ τὰ τέλη τῆς μεταφράσεως τοῦ... συγγράμματος») (*Traité de Chimie élémentaire théorique et pratique*) τοῦ δασκάλου του Θεοφάνου, τὸ ὁποῖο εἶχε ἤδη εἰσαγάγει στὴ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῆς Χημείας στὴ σχολὴ τῆς Χίου. Τιμὴ τῶν 5 τόμων («ἀστίχων») 30 γρόσια. Ἀνώνυμος ἀρθρογράφος τοῦ «Λόγιου Ἑρμῆ» τὸ 1821 (τχ. 6/15 Μαρτίου) θὰ ὑποδείξει στὸν Ν. Βάμβα νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴ μετάφραση καὶ νὰ μεταφράσει τὸ καλύτερο γιὰ διδασκαλικὴ χρῆσις *Manuel de Chimie* τοῦ ἄγγλου Thomas Brande στὴ μετάφραση τοῦ L.A. Planche. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 128-29 (ἀρ. 216) καὶ 148 (ἀρ.

263), Γ. Καράς, σ. 418, 707 και του ίδιου, *Οί Έπιστήμες στην Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα και έντυπα*, β.π., τ. Β', σ. 32 (δὲν σώζεται τὸ χφ.).

26-27. Τὰ δύο βιβλία, τῶν ὁποίων περιγράφονται ἀκροθιγῶς τὰ περιεχόμενα, ὁ Ν. Κεφαλὰς ὑποσχόταν νὰ τὰ ἐκδώσει μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸ Λονδίνο, ἀλλὰ τελικὰ ἀναγκάστηκε νὰ ἀναβάλει τὴν ἐκδοσὴ τους ἀπὸ ἔλλειψη χρόνου καὶ χρημάτων. Πβ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1817.74.

28. Ἡ πληροφορία σὲ εἰδήσεις τοῦ Μανουὴλ Βερνάρδου Κρητὸς ἀπὸ τὸ Ἰάσιο (5.10.1817). Ἡ μετάφραση πλουτισμένη μετὰ διάφορα σχόλια εἶχε ἐπιθεωρηθεῖ καὶ διορθωθεῖ ἀπὸ τὸν πατέρα τοῦ μεταφραστῆ, μέγα ποστέλνικο στὴν Κωνσταντινούπολη Δημήτριο Μάνο. Ὁ εἰδησεογράφος ἔκανε ἐκκλήση στὸν Ἀλέξανδρο Κουμπάρη νὰ ζητήσει τὴ μετάφραση καὶ νὰ τὴ στείλει νὰ τυπωθεῖ στὸ Ἰάσιο ἢ τὴ Βιέννη, πβ. ἐδῶ σημ. ἀρ. 24. Κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Γ. Αἰνιᾶν (βλ. παραπάνω σημ. 17) τὸ χειρόγραφο τῆς 4τομης μετάφρασης τοῦ abbé Barthélemy, μετὰ συνημμένα τὰ σχετικὰ μετὰ τὸ κείμενο τῆς Περιήγησης χωρὶα τῶν ἀρχαίων συγγραφέων στὸ πρωτότυπο, συγκατελεγόταν μετὰξὺ αὐτῶν ποὺ χάθηκαν τὸ 1821, βλ. Τρ. Ε. Σκλαβενίτης, β.π., σ. 365. Τελικὰ μιὰ τρίτη μετάφραση, αὐτὴ τοῦ Χρυσοβέργη Κουροπαλάτη, διαφημισμένη ἐπίσης ἀπὸ τὰ προεπαναστατικὰ περιοδικὰ, ἦταν ἡ μόνη ποὺ εἶχε τὴν τύχη νὰ δεῖ τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ 1819 στὴ Βιέννη σὲ 7 τόμους (Γκίνης-Μέζας ἀρ. 1186). Πβ. Ἄννα Ταμπάκη, *Νέος Ἀνάχαρσις*, β.π., σ. 87.

29. Ὁ τίτλος κατὰ μετάφραση τοῦ ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου καὶ τοῦ διαμессου (;) γαλλικοῦ, δὲν προκύπτει ὅμως ποιὰν ἀντίστοιχη γαλλικὴ διατύπωση ἀπέδωσε ὁ μεταφραστὴς στὰ ἑλληνικὰ μετὰ τὴν ἐκφραση «Καλὰ τῆς... ἱστορίας». Πάντως στὴ δεκαετία 1810-1820 κυκλοφοροῦσαν στὴν Εὐρώπη ἀντίστοιχα βιβλία μετὰ τίτλους ὅπως *Les Beautés de l'histoire, Beautés de l'histoire ancienne, ... de l'histoire grecque, ... de l'histoire romaine, ... de l'histoire de Turquie*, κτλ., μετὰ κύριους συγγραφεῖς τοὺς Mme C. Depiéreux, J. Philibert καὶ J.R. Durdent, τὸ πρῶτο μάλιστα ἀπὸ αὐτὰ (Παρίσι 1810) ἦταν μεταφρασμένο ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸ τοῦ L.M. Stretch, *The beauties of history; or Pictures of virtue and vice... disigned for the instruction and entertainment of youth*, Λονδίνο, ἔκδ. 8η 1789. Δὲν ἀποκλείεται λοιπὸν κάποια ἀπὸ τὰ παραπάνω νὰ ὑπῆρξαν ἢ βάζη τῆς μετάφρασης τοῦ ἑλληνα σπουδαστῆ. Οἱ τρεῖς τόμοι, στοὺς ὁποίους κατὰ τὴν Ἀγγελία θὰ συνειδίδονταν καὶ τὰ καλὰ τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ Τουρκικῆς ἱστορίας, θὰ πωλοῦνταν 6 φιορίνια Ἀυγούστης ἢ 18 γρόσια. Πβ. Θ. Παπακωσταντίνου, σ. 130 (ἀρ. 220).

30-31. Οί πληροφορίες για τὰ δύο βιβλία σὲ εἶδηση τῶν συγγραφέων, τοῦ γερμανοῦ Μοννίχιου (ἢ Μυννίχιου) καὶ τοῦ θεσσαλοῦ Ἐλαιῶνος, σχετική μὲ τὴν κυκλοφορία τῆς *Συντόμου Γραμματικῆς τῆς Γερμανικῆς γλώσσης διὰ τοὺς ἀρχαίους*, Βιέννη 1817. Τὸ πρῶτο, ὅπως βεβαίωσαν, τὸ εἶχαν «ἔτοιμον, καὶ θέλομεν ἐκδώσει ἂν ἡ μικρὰ αὐτὴ τύχη ὑποδοχὴν», θὰ προηγεῖτο ὁμως ἐκδοτικὰ τὸ δεύτερο. Πβ. Φ. Ἡλιοῦ I, 1817.104, Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 131 (ἀρ. 221).

32. Ὁ συγγραφέας συνέθεσε τὸ ἔργο στὴν Κωνσταντινούπολη ἐνδὸς συστηματικῆς ἀπλῆς Μαθηματικῆς (κατὰ τὴ μέθοδο «ἐπισήμων μαθηματικῶν τοῦ αἰῶνος μας») καὶ Λογικῆς. Τιμὴ 1 βασιλ. φλωρὶ γιὰ τοὺς συνδρομητῆς καὶ 1,5 γιὰ τοὺς ἀγοραστῆς. Βλ. Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, «Παναγιώτης Φοιβαπόλλων καὶ Φοιβαπόλλων ὁ ἐκ Σμύρνης», *Ὁ Ἐραμιστής* 6 (1968), 45, 51-52, τῆς ἴδιας, «Οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Γεώργιος Ἰωαννίδης», *ἔ.π.*, τ. 13 (1976), 61.

33. Στὴν «Προκήρυξη» ἀναγγελλόταν ἀπλῶς, χωρὶς ἀναφορὰ στὰ ἐκδοτικὰ του, ἡ ἀπασχόληση τοῦ συγγραφέα μὲ τὴ συγγραφή τοῦ ἔργου καὶ τονιζόταν ἡ ἀνάγκη εἰσαγωγῆς τῆς νεοελληνικῆς Μετρικῆς στὰ σχολεῖα («καθότι τὸ γένος ἔχει χρεῖαν ἀπὸ Ποιητῆς τῆς γλώσσης μας καὶ ὅχι τόσον ἀπὸ τοὺς παλαιούς»). Ἡ Ποιητικὴ θὰ δημοσιευόταν στὸ τέλος τῆς Μετρικῆς. Βλ. Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, «Παναγιώτης Φοιβαπόλλων», *ἔ.π.*, σ. 45, 50 καὶ τῆς ἴδιας, «Οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Γεώργιος Ἰωαννίδης», *ἔ.π.*, σ. 61.

34. Σύμφωνα μὲ τὴν «Εἶδηση», εἶχαν προηγηθεῖ οἱ ἐκδόσεις μὲ τοὺς βίους τοῦ Θεμιστοκλέους (1816) καὶ τοῦ Μιλτιάδου (1818), ἐνῶ βρισκόταν ἤδη στὰ πιεστήρια ὁ πρῶτος Περσικὸς πόλεμος (= *Τρόπαιον Ἑλληνικόν*, Βιέννη 1818). Πβ. Φ. Ἡλιοῦ I, 1818.14.

35. Τίτλος τοῦ γαλλικοῦ πρωτοτύπου: *Vosgien ou Nouveau dictionnaire... de Géographie moderne*. Ἡ ἑλληνικὴ ἐκδοσις θὰ ἐμπλουτιζόταν μὲ τὴν προσθήκη τῶν παλαιῶν ὀνομάτων κ.ἄ. Πβ. Γ. Καράς, σ. 717.

36. Ἡ πληροφορία σὲ δημοσίευμα "Ἑλληνα τοῦ Ἀμστερνταμ μὲ τίτλο «Περὶ προφορᾶς τῆς σημερινῆς γλώσσης μας. Μερικαὶ παρατηρήσεις Γραικοῦ τινος τῶν οὐκ ἐξ ἐπαγγέλματος λογίων». Δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Καλαρᾶ ἀλλὰ εἰκάζεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα: νέος Ἕλληνας σπουδαστῆς στὴν Ἰταλία ποὺ πρὶν ἀπὸ χρόνια θέλησε νὰ συγγράψῃ *Γραμματικὴ τῆς ἀπλῆς γλώσσης μὲ βᾶση τὴ φωνητικὴ ὀρθογραφία*. «Διὰ καλὴν τύχην του» ὁ συγγραφέας δὲν βρῆκε συνδρομητῆς νὰ τὴν ἐκδώσει. Ὅπως γράφει ὁ Καλαρᾶς στὸν ἴω. Βηλαρᾶ τὸ 1815, τὸ κείμενό του εἶχε τίτλο «Δοκιμὴ γραμμα-

τικίς τις γλώσσας μας», τὸ εἶχε γράψει στὴν Πίζα καὶ μὲ τὴ συνδρομὴ τῶν ἐπιτρόπων τῆς ἐκκλησίας τοῦ Λιβόρνου καὶ τῶν ἐκεῖ προεξεχόντων ὁμογενῶν τὸ ἔστειλε νὰ τυπωθεῖ τὸ 1804 στὴ Βενετία, ἀλλὰ ματαιώθηκε ἡ ἐκδόσή του ὕστερα ἀπὸ ἀντιδράσεις καὶ ἀφόρητες πιέσεις νὰ τὸ ἀποκηρύξει. Ἀργότερα, τὸ 1817, ἀπέτυχε καὶ δευτέρη προσπάθεια νὰ τυπωθεῖ στὴν Τεργέστη, βλ. Ἰωάννου Οἰκονόμου Λαρισσαίου, *Ἐπιστολαὶ διαφόρων (1759-1824)...* Ἀνέκδοτος χειρόγραφος κώδικας. Μεταγραφή καὶ πρόλογος Γιάννη Α. Ἀντωνιάδη, Φιλολογικὴ παρουσίαση Μ.Μ. Παπαϊωάννου, Ἀθήνα 1964, σ. 216-17, 225-26, 320.

37. Ἡ μετάφραση τοῦ *Simon de Nantua* (1818) θὰ περιελάμβανε καὶ κεφάλαια ἐλληνικοῦ ἐνδιαφέροντος μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη καὶ τίς συμβουλές τοῦ συγγραφέα, συναδέλφου τοῦ μεταφραστῆ στὴν Ἑταιρεία τῆς Ἀλληλοδιδασκαλίας τοῦ Παρισιῦ. Προβλεπόταν νὰ κυκλοφορήσει πρὶν ἀπὸ τίς 15.1.1819. Τιμὴ στὸ Παρίσι φράγκα 3,5 καὶ στὴν Ἑλλάδα γρόσια 6. Ἀναγκαστικὴ ἐπιστροφή τοῦ Ἰώσ. Δούκα στὴν πατρίδα του Σάμο θὰ γίνεαι αἰτία νὰ ἀναβληθεῖ ἡ ἐκδόση (εἶχε μεταφραστεῖ τὸ μισὸ περίπου ἔργο). Γιὰ ἀναπλήρωση ὅμως τῆς ἀναβολῆς ἐπρόκειτο νὰ προστεθεῖ στὸ τέλος τοῦ ἔργου ἡ μετάφραση τοῦ ἀφηγήματος τοῦ Benj. Franklin, *Le bonhomme Richard*. Βλ. Φ. Ἡλιού Ι, 1818.78 καὶ Βίκυ Πάτσιου, «L.-P. Jussieu, *Simon de Nantua* (1818). Ἡ περιπλάνηση τοῦ ἀγαθοῦ ἐμπόρου καὶ οἱ ἀφηγηματικὲς τῆς προσαρμογῆς στὰ ἐλληνικά», *Ὁ Ἑραμιστής* 20 (1995), 66-71. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 134 (ἀρ. 227).

38. Ἡ μετάφραση, ποὺ «ἐντὸς ὀλίγου τελειώνει», εἶχε γίνεαι ὄχι ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἀγγλικὸ τοῦ William Buchan, *Domestic Medecine* (13ῃ ἐκδόση τὸ 1792) ἀλλὰ ἀπὸ τὸ γαλλικὸ διάμεσο τοῦ J.D. Duplanil. Πβ. Φ. Ἡλιού Ι, 1818.74, Γ. Καράς, σ. 732.

39. Στὴν ἐκδόση, ποὺ θὰ συνοδευόταν μὲ ἐρμηνευτικὰ σχόλια, θὰ συνεκδιδύταν ἀντικριστὰ ἀπὸ τὴ μετάφραση καὶ τὸ πρωτότυπο κείμενο τῶν τραγωδιῶν. Τιμὴ 23 γρόσια Τουρκίας ὁ κάθε τόμος ἄδευτος καὶ 28 δεμένους «ἡμιγαλλικῶς». Βλ. Φ. Ἡλιού ΙΙ, ἀρ. 174 καὶ Ι, σ. μθ' (φωτογραφία τοῦ φυλλαδίου τῆς «Προκήρυξης»), πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 136 (ἀρ. 231).

40-42. Οἱ προαγγελίες τῶν τριῶν μελλοντικῶν ἐκδόσεων στὸ τέλος τῆς «Προκήρυξης» τοῦ Σπ. Κονδοῦ γιὰ τὴν ὑπὸ ἐκδόση *Καθολικὴ Ἱστορία* του (εἶδε τὸ φῶς μόνον ὁ α' τόμος, Παρίσι 1819). Ἡ «Συλλογὴ Πονημάτων» θὰ περιελάμβανε μεταφρασμένα ἔργα ἢ τμήματα ἔργων γάλλων καὶ ἰταλῶν συγγραφέων. Πβ. Γ. Καράς, σ. 653.

43. Στην «Προειδοποίηση» προαναγγελλόταν από τον «Λόγιο Έρμη» ή μετάφραση του Λεξικού από τον Μ. Δίδυμο, η οποία «ήδη εύρισκεται περι τὸ τέλος τοῦ πρώτου τόμου». Ἐπρόκειτο προφανῶς γιὰ τὸ *Dictionnaire pour servir à l'intelligence des auteurs classiques grecs et latins, comprenant la géographie, la fable, l'histoire et les antiquités*, Παρίσι 1805. Στην «Προκήρυξη», ποὺ υπέγραφε ὁ μεταφραστής, δηλώνοταν ὅτι ἦταν ἔτοιμος ὁ ἀτόμος γιὰ τὸ τυπογραφεῖο. Τιμὴ κάθε τόμου με ἡμιγαλλικὸ δέσιμο 8 φράγκα (γρόσια 10), με λαμπρότερο δέσιμο 11¼ γρ.

44. Ἡ Γραμματική, θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ, εἶχε συνταχθεῖ «κατὰ τὴν ὁδηγίαν καὶ νέαν μέθοδον τῶν καλλίστων Γραμματικῶν τῆς σοφῆς Εὐρώπης». Τιμὴ γιὰ τοὺς συνδρομητὲς τῆς Βιέννης 8 φιορίνια χάρτινα, γιὰ τὶς ἄλλες πόλεις 2,5 φιορίνια ἀσημένια καὶ γιὰ τὶς πόλεις τῆς Ἑλλάδας 7,5 γρόσια. Πβ. Φ. Ἡλιού II, ἀρ. 173.

45-47. Τὰ κείμενα τοῦ Ἡρόδοτου καὶ Ξενοφώντα εἶχαν ἤδη μεταφραστεῖ καὶ σχολιαστεῖ με βάση νεότερη γαλλικὴ ἔκδοση, ἐνῶ συνεχιζόταν ἡ μετάφραση τῶν Ἀπάντων τοῦ Λουκιανῶ. Ἡ κοινοποίηση γινόταν πρὸς γνώση ἄλλων ἐπίδοξων μεταφραστῶν.

48. Ἀπὸ τὴ μετάφραση, βασισμένη στὴν ἔκδοση τοῦ Παυσανία ἀπὸ τὸν Στέφανο Clavier καὶ ἐμπλουτισμένη με προσθήκες, θὰ τυπώνονταν πρῶτα τὰ Ἀττικά (256 σ.). Τιμὴ 2 φιορίνια Αὐγούστης ἢ 6 γρόσια. Ἡ ἀνάγκη ἐπαύξεσης τῶν σχολίων ἀπὸ ἄλλες ἐκδόσεις ἐπέβαλε τὴ μετάβαση τοῦ μεταφραστῆ στὸ Παρίσι, ὅπου καὶ θὰ ἐκδιδόταν τὸ βιβλίον χάρις στὴν οικονομικὴ ἐνίσχυση ὁμογενῶν τῆς Τεργέστης καὶ προπάντων τῶν ἀδελφῶν Κάρζια τῆς Βιέννης. Οἱ προκαταβάλλοντες τὴν τιμὴ (3 φιορίνια Αὐγ.) θὰ λάβαιναν χρυσόδετο ἀντίτυπο, οἱ ἄλλοι με δέσιμο ἡμιγαλλικόν. Τὸ 1819 ἡ ἔκδοση τῆς μετάφρασης δὲν εἶχε ὀλοκληρωθεῖ παρὰ τὴν προεγγραφή ἱκανοῦ ἀριθμοῦ συνδρομητῶν ἀπὸ διάφορες πόλεις, ἐξαιτίας τῆς ὑπονόμευσής της, κατὰ τὸν ἐκδότη, ἀπὸ τὸν Κων. Νικολόπουλο (Σαλαμίνο) ποὺ τοῦ στέρησε συνδρομές. Στὸ μεταξὺ διάστημα πλουτίστηκαν τὰ σχόλια με τὴ βοήθεια τῶν γάλλων ἐλληνοστῶν J.B. Gail καὶ C.B. Hase. Βλ. Φ. Ἡλιού II, ἀρ. 164 καὶ 184, πβ. Ρωζάνη Ἀργυροπούλου, «Οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Γεώργιος Ἰωαννίδης», ὁ.π., σ. 62-64.

49. Τὴ μετάφραση τοῦ Χρονικοῦ ὁ Φοιβαπόλλων εἶχε ἐπιχειρήσει στὴν Τεργέστη με τὴ συνεργασία ἀγγλοῦ ἐλληνομαθῆ λογίου ποὺ στὴν «Προκήρυξη» τοῦ 1819 ὑπογράφεται ὡς «Θεμιστοκλῆς» (σ' αὐτὴν ὁ Φοιβαπόλλων ὑπογράφεται με τὸ πραγματικὸ του ὄνομα). Πρώτη ἔκδοση τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν Fr. Alter, Βιέννη 1796. Τιμὴ κάθε τόμου τῆς τωρινῆς ἔκδοσης (240 σ. +

είκ. και ήμιγαλλικό δέσιμο) 8 φράγκα για τὸ 1819. Τὸ 1818 εἶχε ὀριστεῖ σὲ 1 φιορίνι Αὐγούστης καὶ 20 κρ. ἢ 4 γρόσια. Πβ. Ρωζάνη Ἀργυροπούλου, «Οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Γεώργιος Ἰωαννίδης», ὅ.π., σ. 62-64.

50. Ἡ πληροφορία ἀπὸ δημοσιευμένο σὲ μετάφραση ἀπόσπασμα γαλλικοῦ γράμματος τοῦ Ἀδ. Κοραΐ. Πρόκειται γιὰ τὸ γράμμα τῆς 3.2.1818 στὸν πολὺ Φρειδερίκο Αὐγούστο Wolf (βλ. Ἀλληλογραφία, ἔκδ. ΟΜΕΔ, τ. Δ', ἀρ. 769), πρωτοδημοσιευμένο στὸν Γ' τόμο τῶν *Literarische Analekten*, Βερολίνο 1818, σ. 300-303, τοῦ γερμανοῦ φιλολόγου, ἀπ' ὅπου προφανῶς μεταφράστηκε στὸν *Φιλολογικὸ Τηλέγραφο*. Τὸ βιβλίο τοῦ Fénelon εἶχε στείλει τὸ 1815 στὴν 16ετῆ τότε Εὐανθία στὶς Κυδωνιές γιὰ μετάφραση ὁ ἴδιος ὁ Κοραΐς, τὴν ὁποία, περατωμένη ἤδη, πρότεινε τὸ 1817 στὸν Θεόφιλο Καΐρη νὰ τὴν ἀναθεωρήσει καὶ νὰ τὴν στείλει γιὰ τύπωμα στὴ Βιέννη, βλ. Ἀλληλογραφία, ὅ.π., τ. Γ', σ. 373-374 καὶ τ. Δ', σ. 58. Πβ. Ἀλληλογραφία Θεοφίλου Καΐρη, ἔκδ. Δ.Ι. Πολέμη, Μέρος τρίτον, τ. Α', Ἄνδρος 1998, σ. 38 καὶ 81.

51. Ὁ μεταφραστὴς τοῦ *Gil Blas de Santillane* (ὅπως παγιώθηκε ὁ τίτλος στὶς ἐπανειλημμένες ἐπανεκδόσεις τοῦ ἀφηγήματος μετὰ τὸ 1794) δηλώνει ὅτι θὰ τυπώσει τὴ μετάφραση μόνις τὴν ὀλοκληρώσει. Τοῦ ἔργου ἐκδόθηκαν ἀργότερα δύο ἑλληνικὲς μεταφράσεις: τὸ 1836 στὸ Βουκουρέστι ἀπὸ τὸν Μανουὴλ Σεργιάδη (Γκίνης-Μέξας ἀρ. 2669, 2822) καὶ τὸ 1862 στὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὸν Κων. Χειμῶνιο (Γκίνης-Μέξας ἀρ. 5300).

52. Κατὰ τὴν πληροφορία, ὁ διδάσκαλος Ἀγάπιος εἶχε ἔτοιμα νὰ τυπώσει, ἐπιστρέφοντας στὴν πατρίδα του Πάργα ἀπὸ τὴ Φωξάνη τῆς Μολδαβίας, δύο βιβλία, μία τρίτομη Γραμματικὴ καὶ μία Σύνοψη ὅλης τῆς μαθηματικῆς ἐπιστήμης. Ἡ Γραμματικὴ ἐκδόθηκε τὸ 1827 στὴ Βενετία σὲ 2 τόμους (Γκίνης-Μέξας ἀρ. 1649-1650). Τὴν ἴδια χρονιά ὁ συγγραφέας τύπωσε καὶ μιὰν Ἀριθμητικὴ (Γκίνης-Μέξας ἀρ. 1711), πιθανῶς τὸ πρῶτο μέρος τῆς Συνόψεως.

53. Σύμφωνα μὲ τὴν «Εἰδηση» τοῦ 1818, τὸ τύπωμα τοῦ μεταφρασμένου ἀπὸ τὰ γερμανικὰ χρονολογικοῦ πίνακα θὰ ἄρχιζε μετὰ τὸ τέλος τῆς ἐκδόσεως τῆς παράφρασης τῆς Ἰλιάδας (τ. 13ος, 1819). Ἡ κοινολόγησις στόχευε στὴν ἐνημέρωσις ἄλλων ἐπίδοξων μεταφραστῶν τοῦ ἔργου. Στὴν «Εἰδηση» τοῦ 1820 περιέχονταν νέα στοιχεῖα, ὅπως ὅτι ἡ μετάφρασις ἔγινε μὲ παρακίνησι τοῦ Νεόφουτου Δούκα, πρώτου μεταφραστῆ καὶ ἐκδότῃ τοῦ πίνακα (βλ. Φ. Ἡλιού Ι, 1805.43), ὅτι στηρίχθηκε στὴν πληρέστερη β' ἐκδόσι τοῦ πρωτοτύπου (1818) μὲ προσθήκη σὲ μετάφρασι ἀπὸ τὰ γερμανικὰ τοῦ βιβλίου τοῦ Θ. Ε. Χόλερ «περὶ Γενικῆς Ἱστορίας» καὶ ὅτι ἡ τιμὴ ὀρίστηκε σὲ 3 ἀργυρὰ φιορίνια ἢ 10 γρόσια.

54. Τὸ λατινικὸ πρωτότυπο, κατὰ τὴν «Εἰδηση», εἶχε μεταφραστεῖ γερμανικὰ καὶ ἐκδοθεῖ στὴ Φραγκφούρτη τὸ 1771. Πράγματι, ἡ *Descriptio Moldaviae* (1716) μεταφράστηκε ἀπὸ τὸν J.L. Redslob καὶ ἐκδόθηκε τότε στὴ Φραγκφούρτη (καὶ στὴ Λιψία) μὲ τίτλο *Historisch=geographisch=und politische Beschreibung der Moldau*, βλ. I. Bianu - N. Hodos, *Bibliografia Românească veche 1508-1830*, Βουκουρέστι 1910, φωτομηχανικὴ ἀνατύπωση 1968, τ. 2, σ. 196, ἀρ. 375. Ἡ ἐλληνικὴ μετάφραση, προφανῶς ἀπὸ τὸ γερμανικὸ διάμεσο, συμπληρωμένη μὲ χρονολογικοὺς πίνακες καὶ κείμενα ἐρασιμενὰ ἀπὸ εὐρωπαϊκὰ γεωγραφικὰ ἐγχειρίδια, θὰ ἐκδιδόταν στὴ Λιψία. Τιμὴ 2,5 τάληρα σαξονικὰ ἢ 4 φιορίνια ἀργυρὰ ἢ 2,5 ρούβλια ἢ 12,5 γρόσια. Οἱ προκαταβάλλοντες τὸ ἀντίτιμο 20 βιβλίων θὰ ἀποκοτοῦσαν ἓνα δωρεάν.

55. Στὴ μετάφραση τῆς Χημείας, ἔκδ. 1818 (*Précis des leçons de Chimie*, Στρασβούργο), ἡ ὁποία κατὰ δήλωσιν τῶν δύο μεταφραστῶν πλησίαζε στὸ τέλος τῆς, ἐπρόκειτο νὰ προστεθοῦν οἱ σημειώσεις τῆς πρόσφατης γερμανικῆς ἔκδοσης τοῦ ἔργου ἀπὸ τὸν J.B. Trommsdorff, καθὼς καὶ δικές τους. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 137 (ἀρ. 234), Γ. Καράς, σ. 418, 674, 707.

56. Τὸ «περίφημον» σύγγραμμα τοῦ μοραβοῦ παιδαγωγοῦ, εὐκολύνον τὴ μάθησιν τῆς γλώσσας μέσω εἰκόνων, θὰ ἔβλεπε κατὰ τὸν μεταφραστὴ τώρα γιὰ πρώτη φορὰ τὸ φῶς στὰ ἐλληνικὰ μὲ τίτλο «Ἴω. Ἄμω. Κομένιος δεκάγλωσσο», ὅσες δηλ. καὶ οἱ γλῶσσες στίς ὁποῖες εἶχε μεταφραστεῖ. Τὸ ἔργο ὅμως εἶχε κυκλοφορήσει ἐλληνικὰ πρὶν ἀπὸ δεκατέσσερα χρόνια μὲ τίτλο *Ὄνομαστικὸν Περὶ τοῦ παντός*, Πέστη 1806, κατὰ μετάφραση ἀπὸ τὰ λατινικὰ τοῦ ἱεροδ. Ἄνθιμου Παπᾶ, βλ. Φ. Ἡλιοῦ I, 1806.62. Τιμὴ τῆς προαναγγελλόμενης ἔκδοσης 5 φιορίνια χάρτινα ἢ 7 γρόσια ἢ 2 φιορίνια Αὐγούστης. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 137 (ἀρ. 235), Γ. Καράς, σ. 675.

57. Τὸ βιβλίον εἶχε ἔκτασιν 40 κολλῶν («λεῶνες») καὶ ἡ τιμὴ ὀρίστηκε σὲ 12 γρόσια μὲ δέσιμον «πρόστυχον» καὶ 1 φλωρί μὲ τέλειον γαλλικόν. Βλ. A. Camariano, σ. 538-39, πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 137-38 (ἀρ. 237). Τὰ *Στοιχεῖα Ἠθικῆς* ἐκδόθηκαν τὸ 1994 μὲ εἰσαγωγὴν, σχόλια καὶ κριτικὸ ὑπόμνημα ἀπὸ τὴ Ρωξάνη Ἀργυροπούλου, ἔκδ. KNE/EIE.

58. Ὁ μὲ ἀρχικόνυμα ὑπογραφόμενος μεταφραστὴς δηλώνει ὅτι βρισκόταν πρὸς τὸ τέλος τῆς μετάφρασης ἐλπίζοντας νὰ τὴν ὀλοκληρώσει («ἐντὸς ὀλίγου») καὶ ὅτι θὰ τὴν τύπωνε στὴ Βιέννη. Περισσότερα σκόπευε νὰ γνωστοποιήσει σὲ νέα του «εἰδηση». Κοινολόγησε τὴν ἀσχολία του μὲ τὸ ἔργο τοῦ γερμανοῦ ἱστορικοῦ πρὸς γνώσιν ἄλλων ἐπίδοξων μεταφραστῶν.

Βλ. Α. Camariano, σ. 241, πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 139-140 (άρ. 240). Είναι γνωστή μιὰ μεταγενέστερη έκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Bredow στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Σκαρλάτο μὲ τίτλο *Συνοπτικὴ γενικὴ ἱστορία*, Βουκουρέστι 1828 (Γκίνης-Μέξας ἀρ. 1796).

59. Τὸ ἔργο τοῦ γάλλου μαθηματικοῦ καὶ παιδαγωγοῦ, ὅπως ἀναφερόταν καὶ στὸν πρωτότυπο τίτλο του, περιελάμβανε δύο μέρη, ἓνα γενικὸ γιὰ τὴ μέθοδο διδασκαλίας καὶ ἓνα εἰδικὸ γιὰ τὴ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν (*Essais sur l'enseignement en général et sur celui des mathématiques en particulier*, β' ἔκδ. Παρίσι 1816). Ἡ μετάφραση θὰ τυπωνόταν στὸ Παρίσι καὶ ἡ έκδοση θὰ εἶχε ἔκταση 420 περίπου σελίδων. Τιμὴ μὲ ἡμιγαλλικὸ δέσιμο 10 φράγκα ἢ 12 γρόσια. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 140 (άρ. 241).

60. Γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου, ποὺ ὁ πρωτότυπος τίτλος του ἦταν *Alexander der Eroberer*, «συνέχεια —κατὰ τὸν συγγραφέα— τῆς ἐν τῇ περιγησίᾳ τοῦ Ἀναχάρσιδος ἱστορίας τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος», ὁ ἀνώνυμος ἐκδότης χρησιμοποίησε τὴν έκδοση τοῦ Βερολίνου 1797, δηλαδὴ τὴν πρώτη. Τιμὴ τοῦ τόμου ἀπὸ 12 ἕως 18 γρόσια, 2,5 ἕως 3,80 ρούβλια καὶ 3,5 ἕως 5¼ ἀργυρὰ φιορίνια ἀνάλογα μὲ τὸ δέσιμο.

61. Στὴ σύντομη «Εἶδηση» ὁ Θ. Ἀχιλλέως ἀναφέρεται ὡς συγγραφέας τῆς *Νέας Κίρκης*, ἐνὸς (αἰαφυροῦ) καὶ «ἀλληγορικοῦ» ποιήματος συνθεμένου ἑλληνικὰ καὶ ἰταλικὰ («κατὰ τὸ ἀνακρεοντικὸν ὕφος»), τὸ τύπωμα τοῦ ὁποίου προγραμματιζόταν γιὰ τὰ μέσα Δεκεμβρίου 1819 στὴν Πάντοβα.

62. Ὁ πρῶτος τόμος τῆς μετάφρασης τοῦ «Ἔχε με στὴ μνήμη. Συλλογὴ ἐκλεκτῶν χωρίων» ἀπὸ ἔργα, σύμφωνα μὲ τὸν τίτλο τοῦ πρωτοτύπου, ἑλλήνων, ρωμαίων, ἰταλῶν, ἰσπανῶν, πορτογάλων, ἄγγλων καὶ γερμανῶν συγγραφέων, βρισκόταν (ὑπὸ τὰ πιεστήρια). Ἡ «Εἶδηση» ἀπευθυνόταν στοὺς τυχὸν ἐπίδοξους μεταφραστὲς.

63. «Τὴν βίβλον ταύτην... μετ' οὐ πολὺ θέλω δώσειν εἰς φῶς», βεβαίως ὁ συγγραφέας. Τιμὴ τῆς «Γεωγραφικῆς Ἐκθέσεως» δὲν προσδιορίστηκε ἐπειδὴ δὲν ἦταν ἀκόμη γνωστὴ ἡ δαπάνη τῆς έκδοσης. Σώζεται τὸ χειρόγραφο τοῦ ἔργου, βλ. Κων. Σάθας, *ὁ.π.*, σ. 713 καὶ Φ. Ἡλιού Ι, 1818.17, πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 144 (άρ. 250), Γ. Καράς, σ. 717. Στὸ τέλος τῆς «Προκήρυξης» ὁ Διον. Πύρρος δηλώνει ὅτι τύπωνε στὴν Κωνπολὴ μιὰ διτομὴ πρακτικὴ Ἰατρικὴ καὶ χειρουργία. Τὸ βιβλίον ἐκδόθηκε τελικὰ τὸ 1831 στὸ Νάυπλιο μὲ τίτλο *Ἐγκόλπιον τῶν Ἰατρῶν ἤτοι Πρακτικὴ Ἰατρικὴ* (Γκίνης-Μέξας ἀρ. 2047).

64. Τὴν πρωτοβουλία γιὰ τὴν έκδοση τῶν χρυσοστομικῶν συγγραμμάτων πῆραν ὁ μητρ. Μολδαβίας Βενιαμὴν μαζὶ μὲ ἄλλους μητροπολίτες,

ἀξιοματούχους Φαναριώτες και ἐμπόρους τῆς Μολδαβίας. Ἡ ἔκδοση θὰ γινόταν ὕστερα ἀπὸ κριτικὴ ἐπεξεργασία τοῦ κειμένου, θὰ τυπωνόταν με ἑλληνικὰ τυπογραφικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ θὰ ἀντικαθιστοῦσε τὶς δυσμεταχειρίστες καὶ δυσπρόσιτες γραικολατίνες ἐκδόσεις τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰώνα. Ἡ ἐκτύπωση θὰ διαρκοῦσε περὶ τὰ δύο χρόνια καὶ οἱ 30 περίπου τόμοι θὰ κόστιζαν 200 γρόσια. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 80 (ἀρ. 99). Ὑστερα ἀπὸ γράμματα τῶν πατριαρχῶν Κωνπόλεως καὶ Ἱεροσολύμων στὸν ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας Μιχαὴλ Γρ. Σοῦτσο ματαιώθηκε ἡ ἔκδοση «διὰ τὴν μὴ προξενηθῆ ζημία εἰς τὴν προεπιχειρηθεῖσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει», βλ. ἐπόμενο ἀριθμὸ.

65. Ἡ μετατύπωση τῶν σωζομένων τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, αἵτημα τῆς Ἐκκλησίας, θὰ πραγματοποιοῦνταν με τὴν ἐπιστασία ἐνὸς «εἰδήμονος καὶ ζηλωτοῦ» κωνσταντινουπολίτη ὁμογενῆ, ὁ ὁποῖος ὑποσχέθηκε νὰ μετατυπώσει ἀπὸ τὶς παλαιότερες γραικολατίνες ἐκδόσεις, βάζοντάς το σὲ τάξη, μόνον τὸ ἑλληνικὸ κείμενο με καθαρὸς τυπογραφικοὺς χαρακτῆρες. Τιμὴ τῶν 25 τῶμων με δέσιμο ἡμιγαλλικὸ 250 γρόσια. Ὁ ἐπιστάτης τῆς ἔκδοσης προσδιόριζε με λεπτομέρειες τὸν τρόπο χρηματοδότησης τοῦ ἔργου. Πβ. Φ. Ἡλιού Π, ἀρ. 189, Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 80 (ἀρ. 100), 169 (ἀρ. 312). Καὶ ἐνῶ εἶχαν ἀρχίσει νὰ συγκεντρώνονται μεγάλα ποσὰ δανείων καὶ συνδρομῶν κυρίως ἀπὸ ἐκκλησιαστικούς κύκλους, στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» θὰ δημοσιευτεῖ ἐπιστολὴ τοῦ Ἄδ. Κοραῆ (6.10.1820) με τὴν ὁποία διατύπωνε τὶς ἐπιφυλάξεις του γιὰ τὴ δαπάνη τῶν χρημάτων σὲ ἐκδόσεις ποὺ δὲν ἀνῆκαν στὶς ἀμεσες προτεραιότητες τῆς παιδείας στὴν παρούσα κατάσταση τοῦ γένους. Βλ. A. Camariano, σ. 483, πβ. Γ. Καραῆς, σ. 692. Τὴν ἴδια χρονιά κυκλοφοροῦσε μιὰ νέα «Προκήρυξις» γιὰ ἔκδοση κριτικῆ τῶν σωζομένων τοῦ Χρυσοστόμου στὴ Λιψία (31.3.1820) ἀπὸ «φιλέλληνας» ἐκδότες, ποὺ ἀναδημοσιεύταν στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» τὸν Φεβρουάριο 1821, σ. 131-34. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 146 (ἀρ. 258).

66-67. Ἐχοντας ἤδη μεταφράσει τὸ κείμενο ἀπὸ τὴν α' ἔκδοση τοῦ ἔργου κατὰ τὴν περίοδο τῆς διδασκαλικῆς του θητείας στὶς Σέρρες, ὁ Μηνωίδης Μηνᾶς ἀσχολήθηκε ξανὰ με τὴ μετάφρασή του στὸ Παρίσι με βάση τὴ βελτιωμένη β' ἔκδοση (1819) με σκοπὸ νὰ τὴ δημοσιεύσει, ἀφότου ἀλλιστα ἔμαθε ὅτι τὴ μετάφραση τοῦ ἴδιου ἔργου, προαναγγελεμένη στὸν «Λόγιο Ἑρμῆ» (βλ. σημ. ἀρ. 18), τὴν εἶχε παραμελήσει ὁ συντάκτης της. Τιμὴ 20 φράγκα ἢ 26 γρόσια. Πρὸ καιροῦ εἶχε ἐπίσης μεταφράσει καὶ τὸ Λογαριθμικὸ τοῦ Callet (*Tables portatives de logarithmes*), τὸ τύπωμα τοῦ ὁποῖου θὰ ἐξαρτιόταν ἀπὸ τὴν «φιλοτιμία» ποὺ θὰ ἔδειχναν οἱ συνδρομητὲς γιὰ τὴν

έκδοση τῶν Μαθηματικῶν τοῦ Francoeur. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 143 (ἀρ. 247), Γ. Καράς, σ. 689 καὶ τοῦ ἴδιου, *Οἱ Ἐπιστῆμες στὴν Τουρκοκρατία. Χειρόγραφα καὶ ἔντυπα*, ὅ.π., τ. Α', σ. 119, 146 (δὲν σώζονται τὰ χφφ.).

68. Οἱ 12 τόμοι τῆς «Κοινῆς ἐγκυκλοπαιδείας», μὲ ὑπεύθυνους ἐκδοσῆς τὸν Δανιὴλ Φιλιππίδη καὶ δύο συνεργάτες του, θὰ περιελάμβαναν ὅλους τοὺς κύκλους τῶν μαθησεων: ζωολογία, οἰκονομικά, γεωγραφία, μαθηματικά, ἱστορία, ἱατρικὴ ἀνατομία καὶ φυσιολογία, φυσικὴ, κοσμολογία κ.ἄ. μὲ τὴν κατάλληλη εἰκονογράφηση. Διάρκεια ἐκδοσης τοῦ ἔργου πέντε χρόνια. Ἐκταση κάθε τόμου 500 ἕως 600 σελίδες καὶ τιμὴ τῶν 12 τόμων 8 χρυσοὶ Ὀλλανδίας ἢ βασιλικοὶ Γερμανίας. Βλ. Αἰκατερίνη Κουμαριανοῦ, *Δανιὴλ Φιλιππίδης - Barbié du Bocage - Ἄνθιμος Γαζῆς, Ἀλληλογραφία* (1794-1819), Ἀθήνα 1966, σ. 283, Α. Camariano, σ. 629. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 59-60 (ἀρ. 66), Γ. Καράς, σ. 735.

69-70. Ἡ πληροφoρία σὲ ἀνταπόκριση τοῦ Μανουὴλ Βερνάρδου ἀπὸ τὸ Ἰάσιο, 7.3.1820, σχετικὰ μὲ τὴν ἀνάληψη τῶν διδασκαλικῶν καθηκόντων τοῦ Γεώργιου Κλεβούλου στὴν ἡγεμονικὴ σχολὴ τοῦ Ἰασίου καὶ τὴν ἐφαρμογὴ τῆς ἀλληλοδιδασκτικῆς του μεθόδου. Τὰ δύο βιβλία βρισκόνταν ὑπὸ ἐκδοση στὴν ἐκεῖ Ἑλληνικὴ Τυπογραφία. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 114 (ἀρ. 191).

71. Τὴ μετάφραση τοῦ ἔργου, κατὰ τὴν «Εἰδηση», εἶχε ἐκπονήσει ἀπὸ τὰ γερμανικὰ «φιλόπονος τις Γραικός» καὶ ἐπρόκειτο νὰ τὴν ἐκδώσει στὴ Λιψία. Ἡ Προκήρυξη τῆς συνδρομῆς θὰ ἀκολουθοῦσε «μετ' ὀλίγον». Ἡ γερμανικὴ μετάφραση τοῦ *Incrementa atque decrementa aulae othomanicae* (1714-1716) δημοσιεύτηκε, βασισμένη σὲ προηγούμενη ἀγγλική, στὸ Ἀμβούργο τὸ 1745 μὲ τίτλο *Geschichte des Osmanischen Reichs*, βλ. τὴ Ρουμανικὴ Βιβλιογραφία τῶν Bianu-Hodos, ὅ.π., τ. 1, σ. 84, ἀρ. 238. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἑλληνα μεταφραστὴ ἢ ὑπόθεση ὅτι ἴσως πρόκειται γιὰ τὸν Ἀναστ. Μ. Γεϊτζὰ βασιζέται στὸ γεγονός ὅτι ὑπῆρξε ἓνα χρόνο πρὶν συνεκδότης μὲ τὸν ἡγούμενο τῆς μονῆς Τριῶν Ἱεραρχῶν Σεραφεῖμ Καρακαληνὸ τῆς Ἀκολουθίας τῆς ὁσίας μητρὸς ἡμῶν Παρασκευῆς τῆς Ἐπιβατηνῆς, Ἰάσιο 1817, ὅπου παρατίθεται μεγάλο ἀπόσπασμα στὰ ἑλληνικὰ ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ὀθωμανικοῦ βασιλείου» τοῦ Cantemir («κατὰ τὴν γερμανικὴν μετάφρασιν»), Bianu-Hodos, ὅ.π., τ. 3, ἀρ. 964, σ. 208 καὶ Φ. Ἡλιού Ι, 1817.3 (χωρὶς ἀναφορὰ στὸ παράθεμα). Ὁ Γεϊτζάς, ὁ ὁποῖος στὸν τίτλο τῆς Ἀκολουθίας ἀναγράφεται μὲ τὰ ἀρχικὰ Α.Μ.Γ., κράτησε τὴν ἀνωνυμία του καὶ σὲ μιὰν ἄλλη μετάφρασή του ἀπὸ τὰ γερμανικὰ, ἐκδεδομένη στὸ Ἰάσιο ἐπί-

σης τὸ 1817, στὸ *Διδασκαλία ἐντελής συστηματικὴ ἀπάσης τῆς Ἐμπορικῆς ἐπιστήμης*. Γιὰ τὴν ταύτιση τοῦ μεταφραστῆ τῆς *Διδασκαλίας* βλ. Τριαντ. Ε. Σκλαβενίτης, *Τὰ Ἐμπορικὰ ἐγχειρίδια τῆς Βενετοκρατίας καὶ τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἡ Ἐμπορικὴ Ἐγκυκλοπαιδεία τοῦ Νικολάου Παπαδοπούλου*, Ἀθήνα, ΕΜΝΕ, 1990, σ. 46, πβ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1817.33.

72. Ἡ «Εἰδησις» γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ δίτομου ἔργου τοῦ W.T. Krug, *Λιψία* 1820, δημοσιεύτηκε πρὸς γνώση ἄλλων ἐπίδοξων μεταφραστῶν, ἀλλὰ συνάντησε τὴν ἀντίδραση ἀρθρογράφου τοῦ «Λόγιου Ἐρμηῆ» ποῦ μεταξὺ ἄλλων ὑπενθύμισε στὸν ἀνώνυμο σπουδαστὴ ὅτι τὸ ὑπὸ μετάφραση «Ἐγχειρίδιον Φιλοσοφίας» (δηλ. τὸ *Handbuch der Philosophie und der philosophischen Literatur*) τοῦ Krug δὲν ἦταν κάτι νέο γιὰ τοὺς Ἕλληνες, ἀφοῦ ἀποτελοῦσε περίληψη τοῦ μεγάλου συγγράμματός του (δηλ. τοῦ *Fundamentalphilosophie oder urwissenschaftliche Grundlehre*) μεταφρασμένου σχεδὸν στὸ *Σύνταγμα Φιλοσοφίας* (1818) τοῦ Κων. Κούμα, ἐννοώντας τὴν περιεχόμενη στὸν α' τόμο του «Κρηπίδα Φιλοσοφίας», βλ. Φ. Ἡλιοῦ Ι, 1818.89.

73. Ἐρανισμένο τὸ βιβλίον ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια ἀπὸ τὸν συγγραφέα του, «ἔτοιμον ἄκρι τοῦδε ὄν, ὑπάγεται μετ' ὀλίγον εἰς τὰ ἐν Ἰασίῳ τῆς Μολδαβίας πιεστήρια». Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 145 (ἀρ. 252), Γ. Καραάς, σ. 677.

74. Ἡ ὀκτάτομη «Χρυσὴ Ἱστορία» συνίστατο ἀπὸ συναρμοσμένα ἀπανθίσματα Ἑλλήνων κυρίως ἱστορικῶν συγγραφέων, παλαιῶν καὶ νεότερων, σὲ νεοελληνικὴ ἀπόδοση, ἔργο στὸ ὁποῖο ὁ συγγραφέας ἀφιέρωσε δεκατέσσερα χρόνια. Τελειωμένο ἤδη ἐπρόκειτο νὰ τυπωθεῖ στὴν Ἑλληνικὴ Τυπογραφία Ἰασίου. Τιμὴ συνολικὰ τῶν τόμων 80 γρόσια Τουρκίας. Βλ. Α. Camariano, σ. 238.

75. Σπουδαστὴς τῆς χειρουργίας ἀπὸ τὴν Κωνπολιὴ ὁ συγγραφέας συνεράνισε καὶ μετέφρασε ἀπὸ διάφορα γερμανικὰ συγγράμματα ὠραῖες ἠθικὲς διηγήσεις γιὰ τὴ νεολαία ζητώντας οἰκονομικὴ συνδρομὴ γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ βιβλίου.

76-77. Ὁ Δημ. Μπεκέλας, ποῦ ἐτοίμαζε τὸ ἔργο του γιὰ ἔκδοση, σπούδαζε ἰατρικὴ στὴν Ἀκαδημία ἐπιστημῶν καὶ φιλοσοφίας τῆς Πέστης. Τὸ βιβλίον τοῦ Γοργίδα Ἀδαμάντη εἶχε γραφεῖ γιὰ χρῆση τῶν σχολείων.

78. Ἡ ἔκδοση ἀποφασίστηκε στοὺς κόλπους μιᾶς ἐταιρείας «φιλοκάλων καὶ φιλογενῶν» ἀνδρῶν στὸ Ἰάσιο τῆς Μολδαβίας. Ὑπεύθυνός της ὤρίστηκε ὁ διδάσκαλος Κων. Βαρδαλάχος, ποῦ εἶχε ἀφιέρῳσει πᾶν ἀπὸ δέκα χρόνια στὴ μελέτη καὶ κριτικὴ ἐπεξεργασία τῶν πεζῶν καὶ ποιημάτων τοῦ

Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Τὰ σχόλιά του στὰ πατερικὰ κείμενα εἶχαν ἐπιθεωρηθεῖ καὶ ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὴν ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία. Ὡς πρὸς τὰ ἔργα τοῦ Μ. Βασιλείου ὑπῆρχε ἀνάλογη φροντίδα γιὰ τὴν κριτικὴ ἀποκατάσταση τοῦ κειμένου τους. Στὴν «Προκήρυξη» δὲν καθοριζόταν ὁ ἀριθμὸς τῶν τόμων. Ἡ ἔναρξη τῆς ἐκτύπωσης θὰ γινόταν «μετ' ὀλίγον» στὴν Ἑλληνικὴ Τυπογραφία τοῦ Ἰασίου μὲ τὰ ἔργα τοῦ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου. Τιμὴ συνολικὰ τῆς ἐκδόσεως 200 γρόσια Τουρκίας. Βλ. A. Camariano, σ. 483-84, πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 146 (ἀρ. 259). Περιγραφή τοῦ χειρογράφου τοῦ Βαρδαλάχου ἀποκειμένου στὸ Ἀρχεῖο τοῦ «Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσός», δείγματα τοῦ περιεχομένου του καθὼς καὶ τὰ ἔγγραφα τῶν διαπραγματεύσεων τοῦ ἐκδότη μὲ τὰ μέλη τῆς ἐταιρείας τοῦ Ἰασίου βλ. στὴ μελέτη τῆς Μαρίας Μαντουβάλου, ὁ.π. (βλ. σημ. ἀρ. 16).

79. Τὸ σύγγραμμα τοῦ σχολάρχου τοῦ Μπρασόβ βασιζόταν κυρίως στὴ «Γεωγραφία ἀπάσης τῆς οἰκουμένης», Λιψία 1817, δηλ. τὴν *Kleine Geographie, oder Abriss der mathematischen, physischen und besonders politischen Erdkunde... für Gymnasien und Schulen*, τοῦ γερμανοῦ πανεπιστημιακοῦ Chr. G. Stein, ὅσο καὶ σὲ ἄλλες ἐλληνικὲς καὶ ξένες γεωγραφίες καὶ εἶχε συνταχθεῖ κατ' ἐρωταπόκριση. Συνοδευόταν ἀπὸ 5 χάρτες («1½ ποδὸς τὸ μέγεθος»). Κάθε τόμος συνίστατο ἀπὸ 25 περίπου κόλλες καὶ ἡ τιμὴ συνολικὰ τῶν τριῶν ὀρίστηκε σὲ 2 βασιλικὰ φλωρία. Ἡ ἐκτύπωση θὰ ἄρχιζε στὶς ἀρχὲς Μαΐου 1821. Πβ. Θ. Παπακωνσταντίνου, σ. 147-48 (ἀρ. 262), Γ. Καράς, σ. 717.